

BÉKE ÉS BIZTONSÁG, MINT ÁLLANDÓ ÉS KÖZÖS ELEM AZ EURÓPAI INTEGRÁCIÓ ÉS A „KATOLIKUS EGYHÁZ” KAPCSOLATÁBAN

UJHÁZI Lóránd
tudományos főmunkatárs (NKE HHK)

Az elmúlt évtizedekben a katolikus egyház szervezeteinek a nemzetközi jogban és közösségben elfoglalt helyét nemcsak általánosságban,¹ illetve a szuverenitás elméletek,² vagy a legfontosabb nemzetközi politikai aktor, az Egyesült Nemzetek Szervezete szempontjából³ elemezték, hanem az európai integráció és az európai intézményeken keresztül is vizsgálták.⁴

¹ Louis DUCHESNE: *The Beginnings of the Temporal Sovereignty of the Popes*. New York, Benziger, 1908.; Robert GRAHAM: *Vatican Diplomacy: A Study of Church and State on the International Plane*. Princeton, Princeton University Press, 1959.; Eric HANSON: *The Catholic Church in World Politics*. Princeton, NJ, Princeton University Press, 1987.; Gaetano ARANGIO-RUIZ: On the Nature of the International Personality of the Holy See. *Revue Belge de Droit International*, vol. 2. (1996) 355–369.; R. John ARAUJO: The International Personality and Sovereignty of the Holy See. *The Catholic University Law Review*, vol. 50., no. 2. (2001) 292–336.; Mariano BARBATO: A State, a Diplomat, and a Transnational Church. *Perspectives*, vol. 21., no. 2. (2013) 27–48.; Matthew BATHON: The Atypical International Status of the Holy See. *Vanderbilt Journal of Transitional Law*, vol. 34., no. 3. (2001) 597–632.; R. John MORSS: The International Legal Status of the Vatican/Holy See Complex. *European Journal of International Law*, vol. 26., no. 4. (2015) 927–946.

² Horace F. CUMBO: The Holy See and International Law. *The International Law Quarterly*, vol. 2., no. 4. (1948/49) 603–620.; Josef KUNZ: The Status of the Holy See in International Law. *The American Journal of International Law*, vol. 46., 2. no. (1952) 308–314.

³ Edward J. GRATSCH: *The Holy See and the United Nations 1945–1995*. New York, Vantage Press, 1997.

⁴ Michael VORBECK: Perceptions of the Churches by the European Institutions. In: Barnett JAMES (ed.): *A Theology for Europe: The Churches and the European Institutions*. Bern, Peter Lang, 2005. 197–211.; Sergei A. MUDROV: *Christian Churches in European Integration*. London–New York, Routledge, 2016.; Sergei A. MUDROV: The Christian Churches as Special Participants in European Integration. *Journal of Contemporary European Research*, vol. 7., no. 3. (2011) 363–379.; Anthony O'MAHONY: The Vatican and Europe: Political Theology and Ecclesiology in Papal Statements from Pius XII to Benedict XVI. *International Journal for the Study of the Christian Church*, vol. 9., no. 3. (2009) 177–194.; Giulio VENNARI – Paolo FERRARA: Alcide De Gasperi and Antonio Messineo: A Spiritual

A pápák figyelemmel kísérték és értékelték az integrációs folyamatokat.⁵ A katolikus egyház összetett, az integrációs folyamat kezdetére visszavezethető kapcsolatot alakított ki az európai szervezetekkel. Ugyanakkor más nemzetközi intézményekhez képest ez a kapcsolat bonyolultabb.⁶ Ez egyrészt adódik magának az európai szervezeteknek a nemzetközi jogban elfoglalt sok szempontból atipikus jellegéből. Másrészt abból, hogy a többi nemzetközi szereplővel szemben az európai intézményekkel kapcsolatban fokozottabban jelent meg a Szentszéken kívül más katolikus szervezetek igénye az intézményes kapcsolat kialakítására. Sok katolikus szervezet volt, és egymástól eltérő egyházi státusszal rendelkeztek. Végül az európai integrációs folyamatok időszakára tehető a huszadik századi egyháztörténelem egyik legjelentősebb eseménye, a II. Vatikáni Zsinat (1962–1965), amelynek újszerű egyházképe és társadalomelmélete az egyház és az integráció szervezeteinek a kapcsolatára is kihatott.

Munkahipotézisem egyrészt, hogy a katolikus egyház kapcsolatának (sokszor markáns) változásai az Európai Unióval és elődszervezeteivel nagymértékben az egyes uniós „közpolitikák” és azok homlokterében álló „ideológiai” koncepciók mentén értelmezhetők. Másrészt a béketörekvések és a biztonság „személyközpontú” megközelítése – amely az EU közpolitikákban is megjelenik – konstans elemét jelentette a két intézmény közötti kapcsolatoknak. Ez mindig újabb lendületet is adott a megkezdett intézményes kapcsolatok építésének folytatásához. Hipotéziseimet kvalitatív módszerrel igazolom, felhasználom, összehasonlítom az integrációs folyamatokra, a közpolitikai elemekre vonatkozó pápai és szentszéki megnyilatkozásokat, amelyekből következtetéseket vonok le. A globális és regionális béketörekvéseket érintő közpolitikai elemek kitüntetett helyet kapnak. Végül igyekszem prognosztizálni az EU és a Szentszék jövőbeli együttműködésének az irányait. Látszik, hogy a tág értelemben vett biztonsági kérdések – vallásközi párbeszéd, demokrácia megerősítése, szociális érzékenység, fenntartható fejlődés, közel-keleti és afrikai menekültkérdés – hasonló megvilágításba kerültek az EU és a Szentszék részéről. Feltételezhető, hogy Ferenc pápa pápasága alatt az EU közpolitikákban és az egyház társadalmi tanításában fel-

Conception of Politics and a Pragmatic Idea of Religion? *Religion, State and Society*, vol. 37., no. 1–2. (2009) 115–129. Részben Daniel PHILPOTT – Timothy SHAH: Faith, Freedom and Federation: The Role of Religious Ideas and Institutions in European Political Convergence. In: Timothy A. BYRNES – Peter J. KATSENSTEIN (ed.): *Religion in an Expanding Europe*. New York, Cambridge University Press, 2006. 34–65.; Lucian LEUSTEAN: What is the European Union? Religion between Neofunctionalism and Intergovernmentalism. *International Journal for the Study of the Christian Church*, vol. 9., no. 3. (2009) 165–176. Átfogóbb, de inkább politikai elméleti és szekuláris megközelítésű monográf munka: Petr KRATOCHVÍL – Tomáš DOLEŽAL: *The European Union and the Catholic Church*. Hampshire, Palgrave–Macmillan, 2015.; Címével ellentétben jelentősebb részben a katolikus egyház és az európai szervezetek kapcsolatával foglalkozik Lucian LEUSTEAN: *The Ecumenical Movement and the Making of the European Community*. Oxford–New York, OUP, 2014.

⁵ GÁJER László: A legutóbbi pápák víziója Európáról. *Teológia*, 2019/53. 126–137.

⁶ Akár csak a Szentszék szempontjából vizsgálva (részletesen ld. alább): Finn SEYERSTED: Jurisdiction over Organs and Officials of States, the Holy See and Intergovernmental Organisations. *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 14., no. 1. (1965) 31–82.; Alan CHONG – Jodok TROY: A Universal Sacred Mission and the Universal Secular Organization: The Holy See and the United Nations. *Politics, Religion, and Ideology*, vol. 12., no. 3. (2011) 335–354.

lehető közös elemekre kerül a hangsúly, szemben a különbözőségekkel. Ugyanakkor biztonságpolitikai szempontból az EU számára is felértékelődni látszik a Szentszék nemzetközi kapcsolati rendszere.

Kulcsszavak: Szentszék, Európai Unió, Közpolitika, Béke, Védelem- és biztonságpolitika

1. Kiindulópont a Szentszék és az Európai Unió egymáshoz való viszonyának megértéséhez

Mind a Szentszék, mind az EU sajátos, hangzatosan „*sui generis*” szereplője a nemzetközi kapcsolatoknak. Nemzetközi jogalanyiségük, struktúrájuk és természetük miatt csak hasonlíthatók a területi államokhoz. Az Európai Unió történetével és működésével foglalkozó szakirodalom nem hagy kétséget, hogy az EU „szuverén államok között, nemzetközi szerződéssel létrehozott konstrukció.”⁷ Sajátosságai miatt – költségvetés, közösségi jogrendszer, döntéshozatali módszerek, „uniós polgárság”⁸ – túlmutat az ismert nemzetközi szervezeteken, de ettől még nemzetközi szervezet: jelentős részben a tagállamok által felruházott jogosítványokkal rendelkezik.⁹ Az EU és elődszervezetei kapcsán kialakult kormányköziség kontra szupranacionalitás, illetve föderalitás kontra konföderalitás véget nem érő vitája ellenére is látható, hogy az EU a területi államokhoz képest „szekundér” és létezése a tagállamok akaratán múlik. Attól függetlenül, hogy a Lisszaboni Szerződéssel, sőt egyes szerzők szerint *de facto*¹⁰ azt megelőzően is az Európai Unió nemzetközi jogi személyiséggel rendelkezett,¹¹ a kontinens történelméből és etnikai sokszínűségéből kiindulva nem elképzelhetetlen az EU dezintegrációs folyamata, a jelenlegi struktúra átalakulása vagy megszűnése sem.¹¹ Ehhez jön még, hogy számos területen az EU tagállamai konzekvensen maguknál tartanak olyan kompetenciákat, amelyek a föderatív szervezetek esetében egyértelműen a föderatív szinthez tartoznak. Az egyes válságkezelések, biztonsági kérdések – mint a migráció vagy legutóbb a koronavírus – kapcsán pedig számos kritika érte az Európai Unió szervezeteit, akár a tagállamok részéről.¹²

⁷ ARATÓ Krisztina – KOLLER Boglárka: *Európa utazása. Integrációtörténet*. Budapest, Gondolat, 2015. 16. Erről átfogó képet ad KIRÁLY Miklós: *Európa keresztény gyökerei és az alkotmányos szerződés. Iustum Aequum Salutare*, 2006/2. 67–72.

⁸ SZABÓ Marcel: Az alkotmányos szerződés nemzetközi jogi kérdései. *Iustum Aequum Salutare*, 2006/2. 72.

⁹ ARATÓ–KOLLER i. m. 16.

¹⁰ „Az Alkotmányos Szerződéssel életre hívott Európai Unió az Európai Közösségek és a Maastrichti Szerződéssel létrehozott Európai Unió jogutódja. A jogutódlás tényéből alappal feltételezhetjük, hogy az Európai Unió a Maastrichti Szerződés óta ténylegesen rendelkezett jogi személyiséggel. Azt is mondhatnánk, hogy olyan ez mintha valakinek a végrendeletből következethetnének arra, hogy létezett.” SZABÓ (2006) i. m. 69.

¹¹ Erre épp a brit kiválási folyamat a legjobb példa. Paul DE GRAUWE : What Future for the EU After Brexit? *Leibniz Information Centre for Economics*, 51. évf., 5. (2016) 249–251.

¹² A katolikus egyház térségi szerepvállalásához ld. Tanja Žigon – Boštjan Udovič: Cerkev mora ostati ljudem blizu ne glede na čase: prvi val koronavirusa (COVID-19) in versko življenje v Sloveniji –

Az Apostoli Szentszék szuverenitása – szemben az EU-val, mint nemzetközi szervezettel – nem a tagállamok közös vagy többségi akaratan múlik. Szuverenitásának alapját nem a 19. századtól erőteljesen hangoztatott államszuverenitás – *conditio sine qua non*-jai: a terület, a lakosság, az állam lakosság, illetve terület fölött gyakorolt főhatalma¹³ – majd az 1933-as montevideói egyezmény által még kiegészített „más államokkal való kapcsolatbalépés képessége” adja.¹⁴ Téves az a „pszeudopozitivistá” megközelítés, amely abból indul ki, hogy 1870-től, a Pápai Állam megszűnésétől a Lateráni Egyezmény 1929-es aláírásáig és ezzel a Vatikán Állam (*Stato della Città del Vaticano*) „létrehozásáig”, nem volt olyan entitás, amely hordozta volna a katolikus egyház legfőbb vezetés-irányításának nemzetközi jogalanyiságát. Ennek ma már az is ellentmond, hogy a második világháborút követően a területtel nem rendelkező entitások is a nemzetközi jog alanyaivá váltak. De a Szentszék szuverenitása ennél messzebbre megy vissza. A középkorban a „*communitas Christianát*” az európai keresztény államok és a Szentszék – mint lelki hatalom – képezte.¹⁵ Vagyis a Szentszék a nemzetközi szokásjog alapján eleve ennek a nemzetközi közösségnek a tagja volt.¹⁶ Követküldési és követfogadási joggal rendelkezett, konkordátumokat kötött, és „nemzetközi” szövetségek tagja lehetett.¹⁷ Az 1815-ös Bécsi Kongresszus erre a már meglévő hagyományra alapozva jelentette ki: „a szerződés semmiféle újítást nem vezet be a pápai követek vonatkozásában” – akik számára a katolikus államok biztosíthatják, hogy a diplomáciai testület tiszteletbeli vezetői, „doyenjei” legyenek.¹⁸

A Szentszék különleges nemzetközi jogi státuszának megértéséhez nem lehet eltekinteni a római pápa katolikus egyházban elfoglalt sajátos szerepétől sem. Mint „állami vezető” feje a Vatikán Államnak, vallási vezetőként pedig a Szentszéknek. Ez a két „szolgálat” azonban nem vállhat el egymástól az egyház sajátos hierarchikus felépítése miatt. A pápa személyéhez kötött szuverenitás-felfogás részben megfelel a szuverenitás klasszikus megközelítésének, amely alatt konkrét személyt és nem az államra és annak hatalmára használt absztrakt fogalmat értettek. Az állami szuverenitás elvont fogalma csak fokozatosan vette át a megszemélyesített szuverén helyét. A szuverén pedig az a személy volt, akinek mindenki engedelmességgel tartozott.¹⁹ Mindemellett többről is

analiza primera. *Bogoslovni vestnik/Theological Quarterly*, vol. 80., no. 4. (2020) 765–781.

¹³ „Staatsgebiet, Staatsvolk, Staatsgewalt”. Jelinek „Drei-Elemente Lehre – ld. még TAKÁCS Péter: Államelmélet a XIX-XX. században. Georg Jelinek elmélete. *Pro Publico Bono*, 2011/2. 1–7.

¹⁴ A Katolikus Egyház mindig következetesen ellenállat a szuverenitás túlzottan területi alapon való felfogásának. CUMBO i. m. 603.

¹⁵ ROLF KNUBBEN: *Die Subjekte des Völkerrechts*. Stuttgart, Kohlhammer, 1928. 424–438.

¹⁶ Átfogó bemutatást ad COLIN MORRIS: *The Papal Monarchy. The Western Church from 1050 to 1250*. Oxford, Clarendon Press, 1989.

¹⁷ A konkordátum természetét a nemzetközi jog szempontjából néhány szerző vitatja, de a konkordátumok tulajdonságai – ratifikáció szükségessége, csak kölcsönös egyetértés mellett változtatható, saját jogba való átvezetés szükségessége – rávilágítanak, hogy a konkordátumok ugyanolyan tulajdonságokkal rendelkeznek, mint a nemzetközi szerződések.

¹⁸ A pápai követekről bővebben: ADOLFO LONGHITANO: *Il diritto nel mistero della chiesa*. Roma, Pontificia Università Lateranense, 2001. 549–551.

¹⁹ MALCOLM N. SHAW: *Nemzetközi jog*. Budapest, Osiris, 2002. 432.

szó van ez esetben, hiszen a pápa legfőbb kormányzati hatalma nem, vagy nem elsősorban államelméleti, hanem teológiai kérdés. Az egyház reflexiója szerint a pápai primátus, mely szerint Szent Péter utódja végzi a legfőbb megszentelő, tanító és kormányzati tevékenységet, Krisztusnak, az alapítónak az akaratára vezethető vissza.²⁰ Ezért emberi hatalomnak nem áll módjában ezen változtatni. Az 1983-as Egyházi Törvénykönyv a 331. kánon summás megfogalmazása szerint, a római pápának „hivatalánál fogva legfőbb, teljes, közvetlen és egyetemes rendes hatalma van az egyházban, és ezt a hatalmát mindig szabadon gyakorolja.”²¹ A kánon általános megfogalmazása a konkrét egyházkormányzati kérdéseknél nyer értelmet, legyenek azok közvetlen lelkipásztori természetűek vagy az egyház természetfeletti küldetését közvetve érintő kül-, biztonságpolitikai, államokkal és nemzetközi szervezetekkel kapcsolatos területek. Látható, hogy a Szentszék és az EU is sajátos szereplője a nemzetközi kapcsolatoknak, de a két entitás természete, eredete, hagyománya és önreflexiója jelentősen eltér. Amíg az EU léte *de facto* a nemzetállamok akaratára megy vissza, addig a Szentszék szuverenitása mind az államok akaratától, mind az „állam szuverenitás” újkori megközelítésétől és említett fokmérőitől független.

Nyilván nemcsak ellentétek, hanem hasonlóságok is találhatóak a két entitás között. Erdő Péter például a Szentszék és a Vatikán kapcsolatát az Európai Unió és a tagállamok egymással való viszonyával érzékelteti. Eszerint az „Európai Unióhoz csatlakozó államok olyan jogosítványokat adnak át az EU-nak, amelyek [...] a szuverenitás körébe tartoznak.”²² A Vatikán Állam ebben a megközelítésben a Szentszéktől „származta-

²⁰ GÁL Ferenc: Primátus: In: Diós István (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*. Budapest, Szent István Társulat, vol. IX., 2006. 274–275. A pápa főhatalmának krisztusi eredetét domborítja ki. Carlos J. ERRÁZURIZ: *Il diritto e la giustizia nella chiesa. Per una teoria fondamentale del diritto canonico*. Milano, Giuffrè, 2000. 158.: „Il primato papale di giurisdizione significa che nella Chiesa l’istanza ultima di decisione è legata alla persona di chi succede a Pietro [...]” Ezzel szemben Hermann Pottmeyer úgy látja, hogy a pápai primátus teológiai eszméjének túlzott megerősítése a 19. században a történelmi körülményekkel, a gallikanizmus, a nemzetállamok helyi egyházakkal való túlkapásaival, az állam egyház fölötti uralmának kiterjesztésével, szellemi irányzatokkal („nacionalizmus, a materializmus, az ateizmus és a liberalizmus”, amelyek a keresztény hit alapjait kérdőjelezték meg) szemben fogalmazódott meg. Az egyház egységéért, önállóságáért, önálló hitéért aggódnak, különösen az ultramontanisták a pápai tekintély megerősítésében látták a megoldást. Hermann J. POTTMEYER: A pápai primátus az I. Vatikánumtól XVI. Benedekig. *Vigilia*, 2008/73. 171–182. A szerző az I. Vatikáni Zsinat (1867–1869) kritikájaként kimondja, hogy a pápai primátus megfogalmazásakor „a monarchikus szuverenitás koncepcióból indultak ki.” A történelmi nehézségek miatt idő előtt felozlatott a zsinati szövegeibe már nem került be, és csak a kommentárokból lehet tudni, hogy a „zsinat nem akarta a püspökök istenileg megalapozott jogait korlátozni, és így a primátust sem akarta a pápa monarchikus szuverenitásként definiálni.” A szerző szerint a „dogma egyoldalú megfogalmazása és az erre támaszkodó maximalista értelmezés a nyilvánosság előtt mégiscsak azt a benyomást kelti, hogy a zsinat valóban az egyház abszolút és szuverén monarchijává nyilvánította a pápát.” A II. Vatikáni Zsinat szubsidiaritás elméletéhez, vagyis a pápa és a helyi püspökök kapcsolatához ld. Ulrich MOSIEK: *Verfassungsrecht der Lateinischen Kirche. Grundfragen*. Freiburg, Verlag Rombach, 1975. 59–73.

²¹ A római pápa hatalmáról a Katolikus Egyházban: Eduardo MOLANO: The Supreme Authority of the Church. In: Ángel MARZOÁ – Jorge MIRAS – Rafael RODRÍGUEZ-OCAÑA (eds.): *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*. Montreal, Wilson and Lafleur. vol. II/1., 2004. 581–603.

²² ERDŐ Péter: Állam, egyház, szuverenitás. In: Uő. (szerk.): *Jog az egyház hagyományában és életében*. Budapest, Szent István Társulat, 2016. 60.

tott” szuverenitással rendelkezik. Ugyancsak a hasonlóságot domborítja ki az a megközelítés is, amely a jogi hierarchia vonatkozásában vizsgálja a két entitást, minthogy az egyetemes egyházi törvények ugyanúgy elsőbbséget élveznek a részleges egyházi jogszabályokkal szemben, mint az EU törvényerejű rendelkezései a tagállamok ugyanabban a kérdésben adott jogszabályaihoz képest.²³

A Szentszék és az EU kapcsolatát még mindig elméleti, de már az együttműködés gyakorlatára is hatást gyakorló szempontból világítják meg az EU közpolitikai. Hacsak a „közpolitika” általános megközelítéséből indulunk ki, akkor is kézenfekvő, hogy a „hitalapú” közösségek mind az egyes államok, mind a nemzetközi szervezetek „közpolitikájára” reflektálnak. A közpolitika, legdifferenciálatlanabb megközelítése szerint is, az „állampolgárok életére ható kormányzati tevékenységek összessége”.²⁴ A politikának az a része, amely az emberek mindennapjait a leginkább érintik.²⁵ Így mind a közpolitika alanyára – az ember –, mind a közpolitika legtöbb tárgyára – az egyes értékelte terület – egyszerre tart igényt a vallási közösség és az állam vagy nemzetközi „szervezet”. A közpolitika akármelyik filozófiai megközelítését is vizsgáljuk (protektorista, racionalista, brókerista, pragmatikus, transzferalista, egoista), azok közös pontja, hogy a közpolitika funkcióját a közérdek érvényesítésében látja.²⁶ A katolikus Egyház társadalmi tanításának kompendiuma,²⁷ amely a közjó különböző érvényesülési területeit vizsgálja, már az ajánló részben leszögezi, hogy a „közjó közös szolgálata a párbeszéd és a találkozás területe.” Amennyiben a közpolitikák tényleg a közérdek megvalósítását szolgálják, akkor logikus, hogy ezek a politikai alakulatok és a vallási közösségek legfontosabb találkozási területei. Ez a találkozás természetesen nem nélkülözi a kritikát sem. Ha mindehhez hozzávesszük Ágh Attila megállapítását, mely szerint az Európai Unió (még ma is) elsősorban „közpolitikai rendszerként funkcionál”,²⁸ akkor az Európai Unió és a vallási közösség, a Szentszék viszonyát még inkább a közpolitikák alapján lehet értékelni. Amíg az egyes nemzetállamok vonatkozásában az egyházat számos kényszerítő körülmény köti a diplomáciai kapcsolatok kialakításánál (kormányzati intézkedések, közoktatás és felsőoktatás finanszírozása, vallás és lelkiismeretszabadság sajátos területei, katonai lelkipásztorkodás stb.), addig az EU esetében egyedül a közpolitikák jelentik a vonatkozási pontot. A Szentszék érdekelt

²³ Az egyházi törvényekhez ld. Julio GARCÍA MARTÍN: *Le norme generali del Codex Iuris Canonici*. Roma, Ediurcla, 2002. 100–102. Az EU jogalkotásához ld. SIMON Zoltán: *Döntéshozatal és jogalkotás az Európai Unióban – Elmélet és gyakorlat*. Budapest, L' Harmattan Kft., 2013.

²⁴ Guy Peters korszakos munkáiban többször választotta a közpolitika megfogalmazásának ezt az általános megközelítést: Guy PETERS: Policy transfers between governments: The case of administrative reforms. *West European Politics*, vol. 20., no. 4. (1997) 71–88.

²⁵ VASS László: A közpolitika magyarországi környezete. *Politikatudományi Szemle*, 1999/8. 92.

²⁶ Közpolitikák összehasonlításához ld. VASS László: Közpolitika és kormányzati döntéshozatal. In: TÖRÖK Gábor – GALLAI Sándor (szerk.): *Politika és politikatudomány*. Budapest, Aula, 2003. 467–485.

²⁷ AZ IGAZSÁGOSSÁG ÉS BÉKE PÁPAI TANÁCSA: *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma*. http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/justpeace/documents/rc_pc_justpeace_doc_20060526_compendio-dott-soc_hu.html

²⁸ ÁGH Attila: Az Európai Unió közpolitikai rendszerének áttekintése: Az Unió Közpolitika és Az Unió Politikai Paradoxonjai. *Politikatudományi Szemle*, 2013/23. 75.

ezeknek a közpolitikáknak az etikai alapú értékelésében és adott esetben befolyásolásában. Az EU közpolitikái kihatnak ugyanis az egyes tagországokra is, ahol a katolikus közösségek találhatók. Minél távolabb megyünk vissza az Unió történetében, annál meghatározóbbak az EU közpolitikái (illetve a közpolitikák dominanciája a politikák felett),²⁹ és annál tisztábban látszanak azok a közös szempontok, melyek mentén kialakult a Szentszék és az integráció szervezetei közötti kapcsolat, amelyben markáns szerepet töltött be a béke, majd később hangzatosan a „biztonság és védelempolitika”.

2. Pápai reflexiók az európai integrációs folyamatokra

Általánosságban elmondható, hogy a nemzeteket összekötő, nemzetközi formációk nem állnak távol a katolikus mentalitástól. Az egyház a „multietnicitású” Római Birodalomban született. A különböző népek felé való nyitottsága már az apostoli korban megjelent (Ap.csel 2, 1–12), majd a missziók folyamán megerősödött. A katolikus univerzalizmus napjainkig érezteti hatását a nemzetközi szervezetek vonatkozásában. Igaz ugyan, hogy az elmúlt években ez a jelenség csökkenő tendenciát mutat, de a katolikus többségű országokban a szorosabb európai integrációt mindig erősebben támogatták, mint a szekularizált vagy a protestáns dominanciájú államokban.³⁰ Utóbbiak inkább az erős nemzetállamok lazább kapcsolódásában voltak érdekeltek. Sajnos méltatlanul elhallgatott tény, hogy az európai integrációs folyamatokért milyen sokat tettek a huszadik század római pápái azzal, hogy az integráció szervezeteit és a megfogalmazott célokat támogatták.

Az integráció intézménytörténeti áttekintése jól szemlélteti, hogy az ideológiai befolyástól sem mentes egyes közpolitikák nem egyszer kerültek szembe a katolikus egyház teológiai és etikai tanításával. A dolog természetéből adódóan mindez érzékeltette hatását a Szentszék és az integráció szervezetei közötti (diplomáciai) kapcsolatban is. Ugyanakkor az integrációt mozgató legfontosabb „közpolitikai” célkitűzés – amely sok más közpolitikára is átsugárzott – mindig fontos összekötőkapocs maradt a két „intézmény” között. Ez pedig az a „békepolitika”, amely az integráció alap gondolataként először a „tagállamok” összebékítésében, majd a regionális- és a világbéke előmozdításában való aktív(abb) részvételben fogalmazódott meg. A békepolitika az egyház oldaláról már régebben megjelent. XV. Benedek (1914–1922), majd XI. Piusz (1922–1939) mind deklaratív, mind diplomáciai szinten sokat tett az első világháború után az európai megbékélés előmozdításáért. XV. Benedek 1914-ben az *Ad Beatissimi*, 1920-ban pedig a *Pacem Dei Munus* kezdetű enciklikákat jelentette meg. Mindkettő a pápa béke-politikájának szolgálatában állt, amelyek érthető okokból jelentős mértékben az európai viszonyokra összpontosítottak.³¹ Minden nemzeti és nemzetközi törek-

²⁹ ÁGH i. m. 75.

³⁰ KRATOCHVÍL–DOLEŽAL i. m. 24. Ld. még John WOLFFE: Protestant-Catholic divisions in Europe and the United States: an Historical and Comparative Perspective. *Politics, Religion & Ideology*, vol. 12., no. 3., 2011. 244.; Tea GOLOB – Matej MAKAROVIČ – Matevž TOMŠIČ: Pomen religioznosti za evropsko identiteto mladih. *Bogoslovni vestnik/Theological Quarterly*, vol. 80., no. 4. (2020) 161–175.

³¹ XV. BENEDEK: Enc. *Ad Beatissimi Apostolorum*. 1914. X. 1. *Acta Apostolicae Sedis*, vol. 6., no. 18. (1914) 585–599. Uő.: Enc. *Pacem Dei Munus*. 1920. V. 23. *Acta Apostolicae Sedis*, vol. 12., no. 6. (1920) 209–218.

vést támogattak, amelyben esélyt láttak az újabb háború elkerülésére. A két pápánál azonban még nem alakult ki az a pozitív attitűd az európai egységtörekvés folyamatok irányába, mint amely XII. Piusz (1939–1958) időszakát jellemezte.³² A második világháború vége és az európai jobboldali totalitárius rendszerek bukása bátorítóan hatott a katolikus gondolkodókra és egyházi vezetőkre, hogy megalkossák, illetve támogassák az új európai egységtörekvés mozgalmak katolikus koncepcióját. A pápai megnyilatkozások már nemcsak arra összpontosítottak, hogy meg kell őrizni a békét az öreg kontinensen. Az európai föderalizmust és a formálódó ‘Európai Unió’ politikai és gazdasági szerkezetét értékelték, és támogatták a katolikus tanítás szempontjából. Nyilvánvalóvá tették, hogy „nem a katolikus birodalom” restaurálásáról van szó, hanem a különböző európai népek hagyományait és keresztény alapértékeket tiszteletben tartó egységes alapokon álló Európáról, amely az európai nemzetek közötti béke megteremtésére és megtartására irányul.³³

Mind Alcide De Gasperi olasz, és Robert Schuman francia, mind Konrad Adenauer német politikusok meghatározó katolikus háttérrel rendelkeztek. A második világháború éveit katolikus közegben vészték át, ahol mélyebben megismerkedtek a Katolikus Egyház társadalmi tanításával. Mindhárman sokat merítettek az egyház társadalmi tanítását megalapozó szociális enciklikákból, különösen XIII. Leó pápa *Rerum novarum* és XI. Pius pápa *Quadragesimo anno* kezdetű enciklikáiból. Bár nyilvánvalóvá tették, hogy politikai kezdeményezésük „laikus” alapú, de számos tekintetben az egyház társadalmi tanítását kívánták megvalósítani az európai politikai életben és társadalomban.³⁴ Koncepciójukat jól szemlélteti Alcide De Gasperi 1954-ben mondott beszéde, amelyben Európa keresztény gyökerei, az evangéliumi testvériség és az emberi személy tisztelete úgy jelennek meg, mint az „új Európa” alapjai. Eközben hitet tett amellett, hogy a sérelmeket hordozó európai népek összebékítéséhez az első lépés a keresztény értékek restaurációja.³⁵ A kor törekvéseit Robert Schuman szavaival lehet összefoglalni: „Isten által meghatározott rendet kell megvalósítani a modern társadalmi szférában is.” Illetve *Európáért* című könyvében: „A demokrácia vagy keresztény lesz, vagy nem is lesz.” Amíg az egységes Európa „tervét” ilyen, a Katolikus Egyház-

³² Blandini CHELINI-PONT: Papal Thought on Europe and the European Union in the Twentieth Century. *Religion and Society*, vol. 37., 2009. 131–132.

³³ Adele Zannoni MESSINA: Chiesa e Comunità Europea. In: ASOCIAZIONE CANONISTICA (a cura di.): *La Chiesa e Comunità Politica dei Concordati alle nuove forme di intesa*. Roma, Associazione Canonistica, 1978. 258–259.

³⁴ Marcel PRÉLOT: *Storia del pensiero politico*. Milano, Mondadori (Oscar Studio), 1975.

³⁵ „[...] io affermo che all’origine di questa civiltà europea si trova il cristianesimo, non intendo con ciò introdurre alcun criterio confessionale esclusivo nell’apprezzamento della nostra storia. Soltanto voglio parlare del retaggio europeo comune, di quella morale unitaria che esalta la figura e la responsabilità della persona umana col suo fermento di fraternità evangelica, col suo colto del diritto ereditato degli antichi, col suo culto della bellezza affinate attraverso i secoli, con la sua volontà di verità e di giustizia acuita da un’esperienza millenaria.” De Gasperi: Discorso alla Conferenza Parlamentare Europea. 1954. Parigi. Stefano RODOTÀ: *La Carta come atto politico e documento giuridico – sta in „Riscrivere i diritti in Europa – Introduzione alla Carta dei diritti fondamentali dell’Unione Europea*. Bologna, Molino, 2001. 59.

hoz közeli alapelvekre épített szak- és közpolitikák határozták meg, addig a pápák is erőteljesebben támogatták az integrációs folyamatokat.³⁶

A béke megteremtése a második világháború alatt és az azt követő években is a legfontosabb összekötő elem volt a két szervezet között. XII. Piusz már a háború alatt 1943. február 1-én kiadott, majd karácsonyi üzenetében, illetve 1945. május 2-án mondott beszédében elítélte a háborút és a népek közötti erőszakot, szorgalmazta a megbékélést, a sérelmeken való felülemelkedést, és figyelmeztetett a bosszú veszélyeire. XII. Piusz jól ismerte az első világháborút lezáró körülményeket. Azt is tudta, hogy az Olasz Királyságnak köszönhetően nem vehetett részt a Szentszék sem a béketárgyalásokon, sem közvetítő szerepet nem vállalhatott. A pápai és a szentszéki üzenetekben már az első világháborút követően megjelent a figyelmeztetés, hogy vigyázni kell, mert az igazságtalan békeszerződések magukban hordják az újabb európai fegyveres konfliktus csíráit.³⁷ Az 1945-ös és az 1947-es karácsonyi üzenetében ezért utalt arra a pápa, hogy csak a nemzetek közötti igazi megbékélés lehet a tartós béke záloga. A pápa számára, akárcsak a későbbi integrációs folyamatok támogatói számára a német és a francia fél kibékítése kulcskérdés volt. Ezt a koncepciót képviselte a nemzetközi szervezetek és konferenciák előtt. 1948. november 11-én az Európai Föderalisták Uniója által szervezett konferencián azt mondta: „semmi sem okozna nagyobb kárt, mint-hogy valamelyik ország arra használná fel a politikai hatalmát, hogy eltörölje a gazdasági versenytársait.” 1948-ban a hágai Európa-kongresszuson, amelyen az „Európai Egyesült Államok” gondolatát több szempontból is körüljárták,³⁸ a pápát rendkívüli követ, Msgr. Paolo Giobbe képviselte.³⁹ Az 1948-as karácsonyi rádióüzenetben pedig ugyancsak a nyugat-európai országok közötti szolidaritás szükségességéről beszélt. 1949 tavaszán pedig a két újonnan létrehozott nemzetközi szervezetet – a NATO-t, és az Európa Tanácsot – XII. Piusz úgy fogadta, mint amelyek a keresztény civilizáció védelmét hivatottak megvalósítani. A pápa diszkrétan, de kitartóan buzdította az olasz kormányt a NATO-hoz való csatlakozásra.⁴⁰ 1950-ben nagy lelkesedéssel fogadta a Schuman-nyilatkozatot, és a Szentszék aktív szerepet vállalt az 1950-es Emberi Jogok Európai Egyezményének elkészítésében.⁴¹ 1957-ben, amikor március 25-én Gyümölcs-

³⁶ Patrick PASTURE: Catholic and Christian Democratic Views on Europe Before and After World War II: Continuities and Discontinuities. In: Piotr H. KOSICKI – Sławomir Łukasiewicz (ed.): *Christian Democracy Across the Iron Curtain: Europe Redefined*. Piotr Palgrave, MacMillan, 2018. 25–57.; Tiziano DI MAIO: Alcide De Gasperi and Konrad Adenauer: A New Approach. In: KOSICKI–Łukasiewicz i. m. 57–91.; Philippe CHENAUX: Le Vatican et l'Europe (1947–1957). *Storia delle relazioni internazionali*, no. 1. (1988) 48–83.

³⁷ PÉTERFFY Gedeon: *A Vatikán békepolitikája*. Esztergom, Ardó Könyvkiadó, 1943. 145–185.

³⁸ BÓKA Éva: A hágai Európa-kongresszus 1948. május 7–10. *Múltunk Politikatörténeti folyóirat*, 2018/2. http://www.multunk.hu/wp-content/uploads/2018/07/haga1948_18_2.pdf

³⁹ Massimiliano VALENTE: La Santa Sede e l'Europa unita, dalla Conferenza dell'Aja al Trattato di Maastricht (1948–1992). In: Massimo De LEONARDIS (a cura di.): *Fede e diplomazia le relazioni internazionali della Santa Sede nell'età contemporanea*. Milano, EDUCAT, 2014. 385.

⁴⁰ Bernard LECOMTE: The Popes and the European Integration. In: *The Popes and Sixty Years of European Integration*. Vatican City, L'Osservatore Romano, 2017. 12.

⁴¹ Márta KÖRPICS – János WILDMANN: *Vallások és Egyházak az Egyesült Európában. Tudomány és vallás*. Budapest, Typotex, 2010. 10.

oltó Boldogasszony (*Annuntiatio Beatae Mariae Virginis*) napján aláírták az Európai Gazdasági Közösséget (EGK) és az Európai Atomenergia Közösséget létrehozó egyezményeket, azt mondta: „ez a legjelentősebb esemény, amelyre a modern történelem folyamán az örök város falai között sor került.”⁴² A *L'Osservatore Romano*, a Vatikáni Rádió és a *La Civiltà Cattolica* konzekvensen pozitívan nyilatkoztak az európai egységről. Úgy állították be a folyamatokat, mint a tartós európai béke zálogát. (Kár, hogy az integrációs folyamatokat bemutató szakirodalom erről semmit nem szól.) Az Európai Mozgalom olasz szekciója által 1957. június 13-ra összehívott Európa-kongresszuson a pápa kifejezte lelkesedését az eddigi eredményekkel kapcsolatban. Ugyanakkor sajnálatát is, hogy az Európai Védelmi Közösség végül nem valósult meg.⁴³ Ezekben az években rendkívül sokat köszönhetnek az integráció hívei az Apostoli Szentszéknek és személy szerint a pápának. Amikor úgy tűnt, hogy az integrációs folyamatok elakadtak, és a globális biztonsági és politikai helyzet nem kedvezett (kelet-európai országok sztálini diktatúra alá kerülése, a koreai háború időszaka), a pápa nem fáradt bele az európai integrációs folyamatok jelentőségének hangsúlyozásába.⁴⁴ XII. Pius számára ugyanis az európai egység a béke garanciája is volt, és ezt számos fórumon – például a Pax Christi mozgalom tagjai számára 1952-ben,⁴⁵ vagy az Európai Kollégium diákjai és tanárai számára 1953-ban⁴⁶ mondott beszédében kiemelte. XII. Pius számára azonban az európai egység nemcsak politikai és gazdasági kérdés volt, hanem vallási, erkölcsi és kulturális aspektussal is rendelkezett.⁴⁷

A korszak elismert katolikus teoretikusai is felsorakoztak a pápa mellé. A katolikus egyház társadalmi tanításának a tükrében elemezték az integrációs folyamatokat. Kiemelkedő Angelo Brucculeri munkássága az európai integrációs folyamatok és egyes közpolitikák katolikus értékelése szempontjából.⁴⁸

⁴² XII. PIUS (1957): Alloc., 1957. X. 24. *Acta Apostolicae Sedis*, vol. 49., n. 10. (1957) 629.

⁴³ LECOMTE (2017) i. m. 12. Az Európai Védelmi Közösségről ld. MOLNÁR Anna: *Az Európai Unió külkapcsolati rendszere és eszközei. A külkapcsolatoktól a kül-, a biztonság- és védelempolitikáig*. Budapest, Dialóg Campus, 2018. 50–53.

⁴⁴ „Il tempo sembra dunque maturo a che l'idea divenga realtà. Pertanto Noi esortiamo all'azione innanzi tutto gli uomini politici cristiani, ai quali basterà ricordare che ogni sorta d'unione pacifica di popoli fu sempre un impegno del Cristianesimo. Perché ancora esitare? Il fine è chiaro; i bisogni dei popoli sono sotto gli occhi di tutti. A chi chiedesse in anticipazione l'assoluta garanzia del felice successo, dovrebbe risponderci che si tratta, bensì, di un'alea, ma necessaria; di un'alea, ma adatta alle possibilità presenti; di un'alea ragionevole.” XII. PIUS: *Nuntius Radiophonicus*. 1953. XII. 24. *Acta Apostolicae Sedis*, vol. 46., no. 1. (1954) 14.

⁴⁵ XII. PIUS: Alloc., 1952. IX. 13. *Acta Apostolicae Sedis*, vol. 44., no. 16. (1952) 818–823.

⁴⁶ XII. PIUS: Alloc., Ad Docentes et Alumnos Collegii Brugensis, vulgo «Collège d'Europe» nuncupati. 1953. III. 15. *Acta Apostolicae Sedis*, vol. 45., no. 4. (1953) 181–184.

⁴⁷ „Mais, bien plus pressante encore, s'affirme l'exigence de ce qu'on appelle l'esprit européen, la conscience de l'unité interne, fondée non point sur la satisfaction de nécessités économiques, mais sur la perception de valeurs spirituelles communes, perception assez nette pour justifier et maintenir vivace la volonté ferme de vivre unis.” XII. PIUS (1953) i. m. 181.

⁴⁸ Angelo BRUCCULERI: Cronaca Contemporanea. *La Civiltà Cattolica*, vol. 99., no. 3. (1948) 552–553.; Uő: Per un miglior domani dell'Europa. *La Civiltà Cattolica*, vol. 99. no. 3. (1948) 602.

XII. Piusz 1958 októberében elhunyt. Méltatlanul elhallgatott tény, hogy milyen jelentős szerepe volt a pápának és rajta keresztül az egész katolikus egyháznak az integrációs folyamatok elindításában és ezáltal az európai béketörekvésekben. A pápa jelentős befolyást gyakorolt az alapító országok katolikusaira – akik sem Németországban, sem Olaszországban, sem Franciaországban, illetve a Benelux államokban akkor még nem kis erőt képviseltek. A pápa, aki jól ismerte a kommunista államokban zajló erőszakos eseményeket, az emberi jogok semmibe vételét, személyes küldetésének is tekintette, hogy az európai békefolyamatokra veszélyt jelentő kommunista terjeszkedést visszafogják. Ebben az integrációs folyamatoknak, illetve a születendő szupranacionális és centrális erőnek kulcsszerepet tulajdonított.⁴⁹ Mindemellett úgy fogalmazta meg az integrációs folyamatok melletti elkötelezettségét, hogy soha nem avatkozott bele a politikai pártok között folyó vitákba.⁵⁰ XII. Piusz utódja XXIII. János (1958–1963) lett, aki jól ismerte az európai viszonyokat. Apostoli vizitátorként szolgált Bulgáriában.⁵¹ 1934-ben Törökország és Görögország apostoli delegátusa volt.⁵² 1944 decemberében Franciaország apostoli nunciusává nevezték ki, ahol 1953-ig látta el a szolgálatot. Ez idő alatt beutazta Itáliát, Belgiumot, Hollandiát, Spanyolországot és Észak-Afrikát. Mindez jó alkalom volt az európai kérdésekben való elmélyülésre. Egyben korának embereként szemtanúja volt az európai népek által kirobbantott háborúk pusztításainak. 1952-től a Szentszék állandó megfigyelője lett az UNESCO-nál. Nemcsak az európai, hanem a keleti kereszténységet is ismerte. Bár 1963-ban a német és a francia fél formálisan is kiengesztelődött egymással, de a hidegháborús viszonyok miatt a béke továbbra is törékeny lábakon állt. Adele Zannoni Messina tanulmányában, amelyben az egyház és az európai integrációs folyamatok ma már első szakaszának nevezhető időszakát dolgozza fel, a *Pacem in terris* kezdetű enciklikának az európai egységtörekvések szempontjából is óriási jelentőséget tulajdonít.⁵³ A pápa aggodalommal tekintett a Kelet-Európában élő keresztényekre is, ezért minden alkalmat megragadott, hogy a nemzetközi békét előmozdítsa.⁵⁴

XXIII. János örökebe VI. Pál lépett. Kezdetől úgy gondolta, hogy az egységtörekvéseknek kulcsszerepe van az európai béke megőrzésében. Mintegy hetven beszédében fejtette ki elkötelezettségét az európai egységgel kapcsolatban. Bensőséges kapcsolatot ápolott az olaszországi kereszténydemokrata körökkel. Rögtön megválasztása után, 1963. szeptember 2-án az olasz katolikus egyetemek képviselői előtt „az európai egységet”, olyan kérdésnek nevezte, amelyet kötelesség megvalósítani. Hasonló szavakkal bátorította az Európai Parlament kereszténydemokrata képviselőit, akiket 1964.

⁴⁹ VALENTE i. m. 388.

⁵⁰ Fortunato MIZZI: *L'unione europea nei documenti pontifici da Benedetto XV a Giovanni Paolo II (Introduzione storica di Giovanni Rulli)*. Roma, Studi, 1979.

⁵¹ Kril Plamen KARTALOFF: La missione diplomatica di Mons. Roncalli in Bulgaria (1925-1934). In: LEONARDIS i. m. 113–133.

⁵² Lorenzo BOTRUGNO: La diplomazia pastorale di Mons. Roncalli tra Sofia e Istanbul. In: LEONARDIS i. m. 133–153.

⁵³ MESSINA i. m. 265.; PRÉLOT i. m.

⁵⁴ Pietro PAROLIN: Dialogue for the Dignity of the Human Person and Peace. In: *The Popes and Sixty Years of European Integration*. Vatican City, L'Osservatore Romano, 2017. 7–8.

október 14-én fogadott. A jövő Európájának azokon az emberi, erkölcsi és vallási alapokon kell felépülni – mondta –, amelyek jelentős részben az Evangéliumból származnak, és amelyek az európai civilizációt egyedülállóan befolyásolták.

VI. Pál akárcsak – XII. Pius és XXIII. János – figyelmét nem kerülte el mindaz a szenvedés, amelyen az európai országok a második világháborúban keresztül mentek.⁵⁵ Pápasága idejére azonban megváltoztak az európai egységtörekvés szempontjai és közpolitikái. Azok közül a nagyformátumú európai politikusok közül, akik a keresztény demokráciát tekintették az integráció alapjának De Gasperi 1954-ben meghalt, Jean Monnet 1955-ben lemondott, Robert Schuman 1963-ban ugyancsak elhunyt. Adenauer pedig ugyanabban az évben visszavonult a politikai élettől. Úgy látszott, hogy a háború utáni közpolitikai szempontokat – a béke útján való egyesülés – a gazdasági érdekek és a partikularizmus váltotta fel. Az egységtörekvés folyamatok lelassultak és bonyolulttá váltak. Az egységesülés álmát az egyik oldalról De Gaulle politikája, a másik oldalról a kommunista utópia veszélyeztette. VI. Pál több alkalommal is figyelmeztetett, hogy milyen célkitűzésekkel indultak el az egységesítési törekvések. Figyelemreméltó a pápa 1964. augusztus 26-án a háborúban megrongálódott montecassinói apát-ság felszentelése alkalmával mondott beszéde, amelyben a keresztény alapokon álló egységes Európa jelentőségét hangsúlyozta.⁵⁶ Hasonló szempontokat emelt ki Szent Benedek apát Európa fővédőszentjeként való kihirdetése alkalmából.⁵⁷ VI. Pál 1973 és 1978 között egyéb alkalmakkor személyesen vagy képviselői útján is hangsúlyozta az európai értékek jelentőségét: „a szabadság, az igazságosság, az emberi személy méltósága, a szolidaritás és az egyetemes szeretet,” amelyek elválaszthatatlanok az európai hagyományoktól. Ezeket a szempontokat hangsúlyozta 1975. május 5-én az Európai Tanács tagjai előtt, 1975. július 25-én a Helsinkai Konferencia számára írt levelében, az 1975. október 8-án az európai püspökök gyűlésén mondott beszédében és különösen az Európai Tanácsnak küldött 1977. január 26-ai üzenetében, amelyet VI. Pál „európai végrendeletének” is tekintenek.

⁵⁵ Matteo PERRINI: Paolo VI e l'Europa. é. n. <https://www.ccdc.it/wp-content/uploads/2018/07/Paolo-VI-Europa.pdf>

⁵⁶ „[...] ora tutt'altro volto dàno alla nostra società i suoi centri culturali, industriali, sociali e sportivi; ma per due capi che fanno tuttora desiderare la austera e soave presenza di S. Benedetto fra noi: per la fede, ch'egli e l'ordine suo predicarono nella famiglia dei popoli, in quella specialmente che si chiama Europa; la fede cristiana, la religione della nostra civiltà, quella della santa Chiesa, madre e maestra delle genti; e per l'unità, a cui il grande Monaco solitario e sociale ci educò fratelli, e per cui l'Europa fu la cristianità. Fede ed unità: che cosa di meglio potremmo desiderare ed invocare per il mondo intero, e in modo particolare per la cospicua ed eletta porzione, che, ripetiamo, si chiama Europa? Che cosa di più moderno e di più urgente? e che cosa di più difficile e contrastato? che cosa di più necessario e di più utile per la pace?

Ed è perché agli uomini di oggi, a quelli che possono operare e a quelli che solo possono desiderare sia ormai intangibile e sacro l'ideale dell'unità spirituale dell'Europa, e non manchi loro l'aiuto dall'alto per realizzarlo in pratici e provvidi ordinamenti che abbiamo voluto proclamare San Benedetto Patrono e protettore dell'Europa.” VI. PÁL: Omelia di Consacrazione della Chiesa Dell'archicenoio di Montecassino. 1964. X. 24.: https://W2.Vatican.Va/Content/Paul-Vi/It/Homilies/1964/Documents/Hf_P-Vi_Hom_19641024_Montecassino.Html

⁵⁷ VI. PÁL: Lit. Ap., 1964. X. 24. *Acta Apostolicae Sedis*, vol. 56., no. 16. (1964) 965–967.

Az említett szempontok miatt azonban XXIII. János és VI. Pál idejében a szentszéki diplomácia számára háttérbe szorult az „Európai Unió”, és inkább a béke világvizonylatban való előmozdításán munkálkodtak. Ennek megfelelően a Szentszék az ENSZ nemzetközi szervezeteivel erősítette a kapcsolatait. (ILO, WHO, UNHCR, IAEA, UNCTAD, UNIDO, UNESCO, FAO). Ebben a viszonyrendszerben a Szentszék sokkal inkább mint az egész emberiség lelki és vallási kérdéseiben, a béke globális megszilárdításában illetékes szuverén és egyetemes erő jelent meg, semmint a földrajzi szempontból Európa integráns részét képező Vatikán Város. Ez az egyetemesség, mind VI. Pál *Ecclesiam suam, Populorum progressio* kezdetű enciklikáiban és végül mind az *Evangelii nuntiandi* kezdetű apostoli buzdításában⁵⁸ érzékelhető.

II. János Pál megválasztásával ismét új fordulatot vett a két entitás kapcsolata. A pápa megközelítőleg hétszáz különböző megnyilatkozásában beszélt általánosságban Európáról.⁵⁹ Számítani is lehetett arra, hogy a kelet-európai gyökerekkel rendelkező pápa elképzeléseiben az európai egység gondolata nem korlátozódhat az akkor domináns közpolitikai szempontokra, vagyis a nyugat-európai országok közötti gazdasági és politikai integrációra. Elődeihez képest is erőteljesebben hangsúlyozta, hogy Európa sokszínűsége ellenére kulturális egység, amelynek a kelet-európai országok is részét képezik. Kelet-európaiként jól tudta, hogyan sértik meg az emberi jogokat a szovjet blokkban, és az ilyen társadalmakban a béke mennyire ingatag lábakon áll.⁶⁰ Ezt a gondolatot mélyítette el már pápaságának kezdetén, amikor 1980. december 31-én kiadta az *Egregiae virtutis* kezdetű enciklikát. Az enciklikát Szent Metód halálának 1100. évfordulója alkalmából adta ki, és Szent Cirillt és Metódot Európa társvédőszentjének nyilvánította.⁶¹ 1982. november 9-én a Santiago de Compostelában mondott, ún. európai deklarációban ugyancsak az európai kereszténység egységére figyelmeztetett, a kereszténységet pedig az európai országokat és nemzeteket átszövő kohéziós erőként mutatta be.⁶² Meghatározó, hogy nemcsak az európai integráció és közpolitikák pozitívumaira, hanem már az európai közösség hibáira és az új szak- és közpolitikák hiányosságaira is rámutatott: ezek a szekularizációból táplálkozó ideológiák, amelyek Isten-, a vallásszabadság elutasításán, a gazdasági siker túlzott hangsúlyozásán alapulnak. Ebben a deklarációban a pápa, akárcsak a későbbiekben több alkalommal, kijelentette: „Európa találj vissza a gyökereidhez és légy önmagad.”

⁵⁸ VI. PÁL: Ex. Apos., *Evangelii nuntiandi*. 1975. XII. 08. *Acta Apostolicae Sedis*, vol. 68., no. 1. (1976) 5–76.

⁵⁹ Mario SPEZZIBOTTIANI (a cura di.): *Europa. Un magistero tra storia e profezia*. Roma, Piemme, 1999. Több, mint ezer oldalas műben gyűjtötte össze II. János Pál európai vonatkozású munkáit.

⁶⁰ Ferenc PETRUSKA: The Framework of Religious Freedom in the East and in the West. In: József KALÓ – Lóránd UJHÁZI (ed.): *Budapest Report 2018 On Christian Persecution*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018. 169–176.

⁶¹ II. JÁNOS PÁL: Enc. *Egregiae virtutis*. 1980. XII. 31. *Acta Apostolicae Sedis*, vol. 73., no. 4. (1981) 258–262.

⁶² II. JÁNOS PÁL: Alloc., *Atto europeistico a Santiago de Compostela*. 1982. X. 9: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1982/november/documents/hf_jp-ii_spe_19821109_atto-europeistico.html

Az európai közpolitikák hiányosságaira más alkalommal is felhívta a figyelmet. 1979. március 22-én az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság előtt például arról beszélt, hogy amellet, hogy a nyugat-európai országok gazdasági, kulturális, szociális, jogi és politikai intézményeik összehangolására törekszenek, nem szabad elfelejteni a társadalmi igazságosságot, a családot, az emberi és lelki fejlődés szempontjait sem.⁶³ Jelentős diplomáciai lépésnek számítottak II. János Pál látogatásai és ez alkalommal mondott beszédei. 1985. május 15-én az európai szervezeteket, 1988. október 11-én pedig az Európai Parlamentet kereste fel.⁶⁴ Az 1989-es események után minden alkalmat megragadott Európa földrajzi, gazdasági és kulturális egységének hangsúlyozására. Ez alkalommal elmondott beszédében az integráció egyes területeit teológiai aspektussal és az egyház társadalmi tanításának sarokpontjaival kapcsolta össze. Ebben a megnyilatkozásában is érezhető azonban, hogy az európai nemzetek között az igazságon alapuló béke megteremtését a pápa továbbra is a két entitás közötti közös értékek tekintette. A sikeres európai béketörekvéseknek azonban a közös lelki és morális örökség megőrzése a kulcsa – ennek elhanyagolása vádja érződik a korszak pápai megnyilatkozásaiából. Továbbá a pápa a szabadság, a tolerancia és a törvények tiszteletére hívta fel a figyelmet. Felidézte az alapító atyák emlékét – Jean Monnet, Konrad Adenauert, Alcide De Gasperit, különösen Robert Schumant –, akiknek keresztény testvériségről és demokráciáról szóló gondolatait emelte ki. Eszerint a demokrácia a „nép szolgálatában áll, s annak egyetértésével működik”, létét pedig a kereszténységnek köszönheti. II. János Pál pápa kiemelte a közös értékeket, amelyekre épül lényegében a két entitás együttműködése, s amelyeket az egyház a teremtő Isten szándékára vezet vissza, aki az embert képére és hasonlatosságára teremtette. Ez a bibliai emberkép tette lehetővé az európaiak számára, hogy a szabadság, a lelkiismeret eszméjét, az emberi személy méltóságát ilyen magaslatokba emelje. A demokrácia és a jogállam ugyanis bizonyos joga túli alapértékek elfogadásán nyugszik, amelyek viszont jelentős mértékben éppen a kereszténységben gyökereznek. II. János Pál 1999. október 1-én kiadott *Spes Aedificandi* kezdetű *motu proprio*jával svédországi Szent Brigittát, Sziennai Szent Katalint és Edith Stein Keresztes Szent Teréz Benediktát Európa társvédszentjének nyilvánította. A pápa tudatosan választotta a három női szentet Európa társvédszentjének. A *motu proprio* mindhárom szenttel kapcsolatban kiemelte azokat a szempontokat, amelyek mintha háttérbe kerültek volna, bár Európa szempontjából kulcsfontosságúak: a család, a szerzetesi élet, az egyház és a klérus reformja, a nemzetek közötti konfliktus megoldása, az ökumenikus és a vallások közötti párbeszéd, a társadalmi problémák kezelése.

II. János Pál vitathatatlanul rávilágított az európai közpolitikák azon elemeire, amelyek nem találkoztak a katolikus egyház tanításával. Emellett azonban olyan érdemei is voltak különösen a kelet-európai országok tekintetében, amelynek elismerésül 2004.

⁶³ II. JÁNOS PÁL: *Udienza al Comitato economico e sociale delle Comunità Europee, in L'attività della Santa Sede nel 1979*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1980. 197–198.

⁶⁴ II. JÁNOS PÁL: *Discorso all'assemblea parlamentare del Consiglio Europeo. L'Osservatore Romano*, 1988. X. 9. 5. https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1988/october/documents/hf_jp-ii_spe_19881008_european-council.html

március 24-én megkapta a Károly-díjat. II. János Pál összegző, Európáról szóló munkája az *Ecclesia in Europa* kezdetű szinódus utáni apostoli buzdítás. A buzdítás utolsó részében (113–115. pont) tárgyal a pápa kifejezetten az európai szervezetekről: alapvetően ezeknek a szervezeteknek a biztonságra, a nemzetközi politikára, a gazdaságra, a nemzetek közötti megbékélésre való jótékony hatását emeli ki.⁶⁵ Név szerint említi az Európai Biztonság és Együttműködés Szervezetet, az Európa Tanácsot, az Emberi Jogok Európai Bíróságát, az Európai Uniót, annak Parlamentjét, a Miniszterek Tanácsát és a Bizottságot. A pápa igyekezett mindegyik vonatkozásában egy-két specifikus pozitív elemet kiemelni. Ugyanakkor felhívta a figyelmet, hogy a vallás és az egyház, illetve a felekezetek a maguk etikai és erkölcsi értékeivel mindig komoly szerepet játszottak Európa életében. Igényt tart arra, hogy a keresztény alapokra való hivatkozás és a keresztény értékek egyértelműen jelenjenek meg a mindenkori alapokmányokban – a formálódó európai alkotmányban. Ennek különös jelentősége van, ha figyelembe vesszük, hogy a pápa által említett európai szervezetek szinte kivétel nélkül keresték a helyüket a turbulens politikai, gazdasági és biztonsági változásokat hozó új évezred küszöbén. Ilyen értelemben a dokumentum egyfajta *itinerként* is szolgál: az egyház által tanított teológiai, etikai alapelvek és társadalomelmélet bemutatása és alkalmazása a megváltozott biztonsági környezetben, illetve az alapelvek sajátos európai kontextusba helyezése, majd mindezek „kijánlása” az európai integráció szervezeteinek. II. János Pál hosszú pápaságának idejére tehetőek azok az európai politikai és a biztonsági környezetben beállt változások, amelyek újfent felvetették az integráció szerveinek az európai béke és biztonság megőrzésében betöltött szerepét. Ez az Európai Unió oldaláról annak a ma is bonyolult és érzékeny mechanizmusnak a kidolgozásához adott lendületet, amelyet közös kül- és biztonság- (védelem)politikának nevezünk,⁶⁶ és amely az 1992-es maastrichti szerződésben – tehát a dél-szláv válság és a kelet-európai változások időszakában – önálló „pillérként” fogalmazódott meg. Maga a szerződés (2. cikk, 17. cikk) ennek a „közpolitikának” az orientációját az „Unió biztonságát érintő valamennyi kérdés, beleértve Európa identitását és függetlenségét, illetve Európa és a világ békéjének, biztonságának és fejlődésének előmozdításában” jelölte meg.⁶⁷ Ez a koncepció még akkor is összekapcsolta a két entitást, amikor – ahogy azt fentebb láttuk – már számos morális és etikai orientációjú kérdésben más platformra került a Szent-szék és az Unió. Jól szemlélteti ezt II. János Pál pápa regionális béketörekvése a 90-es években. A pápa már 1994-ben Sarajevóba szeretett volna utazni, hogy előmozdítsa az etnikai és vallásközi kiengesztelődést. Végül erre az utazásra 1997-ben került csak

⁶⁵ II. JÁNOS PÁL: Exort. post. synod. *Ecclesia in Europa*. 2003. VI. 28. *Acta Apostolicae Sedis*, vol. 92., no. 10. (2003) 711–713.

⁶⁶ A közös kül- és védelempolitika, illetve döntésvégrehajtási mechanizmus a többi EU-s közpolitikához képest is bonyolultabb. Törő Csaba: Az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikájának főbb megkülönböztető ismérvei az uniós jog- és intézményi rendben. *Iustum Aequum Salutare*, 14. évf, 2018/2. 105–120.

⁶⁷ *Szerződés az Európai Unióról*. file:///C:/Users/L%C3%B3r%C3%A1nd/Downloads/maastrichti_szerzodes.pdf

sor. A pápalátogatás kulcsgondolata: Soha többé háborút, gyűlöletet és intoleranciát.⁶⁸ A látogatás jelentősége, hogy előrevetítette azt a koncepciót, hogy a vallások közötti párbeszéd a huszadik század számos (fegyveres) konfliktusának megoldásához jelenthet alapot. A széleskörű társadalmi párbeszédre alapuló válságkezelés egyébként is illeszkedik az EU (illetve a többi demokratikus elvek mentén kialakuló nemzetközi szervezet) koncepciójához.⁶⁹ A pápa szíven viselte a régió sorsát, amelyet a másik két, volt jugoszláv tagállambeli, az 1994-es horvátországi, 1996-os szlovéniai, illetve az 1998-as ismételt horvátországi látogatása is bizonyít. De ide kapcsolódik az 1993-as albániai látogatás is, amely ugyancsak a vallások közötti párbeszéd és a regionális biztonság előmozdítását célozta meg. Ezzel a pápa és a Szentszék óhatatlanul hozzájárult az EU által kitűzött „közös biztonság- és védelempolitika alapparadigmájának” megvalósításához, még ha *per definitem* nem az EU közpolitika megvalósításának támogatása is volt a cél. Abban az időben a szerb ortodox egyház részéről számos kritika érte a szentszéki külpolitikát, hogy annak elsődleges célja a Tuđman rezsim legalizálásában, illetve a horvát „nationalisták” segítségével a katolikus egyház térségi befolyásának megerősítésében állt.⁷⁰ Ma már II. János Pál pápa szellemi hagyatékának a fényében egy jószándékú ember sem kérdőjelezheti meg, hogy a dél-szláv válság kezelésében a pápát az az őszinte szándék vezette, hogy előmozdítsa a békét, a vallás- és a felekezeti közötti párbeszédet, fellépjen a nacionalista és a vallási szélsőségekkel szemben.

XVI. Benedek sok tekintetben II. János Pál örökösének tekintette magát. Pápasága idejére kerültek a legtávolabb egymástól az uniós közpolitikák egyes gondolatai és a katolikus egyház teológiai és etikai tanítása. Mivel az Európai Unió által hangoztatott és a tagállamok elé – akár jogalkotási – normaként állított tételek a katolikus egyház tanításával összeegyeztethetetlenek voltak, minden alkalmat megragadott a pápa, hogy az egyház értékrendjére figyelmeztessen. Az Európai Néppárt tagjai előtt mondott beszédében felhívta a figyelmet a családra, a házasságra, amely egy férfinak és egy nőnek a felbonthatatlan életszövetsége, az élet védelmére, amely a fogantatás pillanatától kezdődik, a szülők jogaira gyermekeik védelmére.⁷¹ A pápának egyébként is az egyik központi gondolata volt, hogy meg kell állítani azt a jogalkotási hullámot, amely ellentétes a házasság egyház által vallott definíciójával, s amely az együttélési formáknak a házasság számára biztosított jogokhoz nagyon hasonló, vagy akár azzal megegyező jogi

⁶⁸ BBC, news: *Bosnian bomb plot fails to stop Pope*. 1997. http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/april/12/newsid_4022000/4022841.stm

⁶⁹ Ugyanakkor ellentmond a pápa az ismert teoretikus, Samuel Huntington koncepciójának, aki maga is sokat hivatkozik a dél-szláv válságra teóriájának alátámasztására, minthogy a civilizációk eredendően konfliktusra vannak ítélve. Samuel HUNTINGTON: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York, Simon & Schuster, 1966.

⁷⁰ Perica VJEKOSLAV: *Interfaith Dialogue versus Recent Hatred: Serbian Orthodoxy and Croatian Catholicism from the Second Vatican Council to the Yugoslav War, 1965-1992*. *Religion, State and Society*, vol. 29., 1. no. (2001) 39-66.

⁷¹ XVI. BENEDEK: *To the Members of European People's Party*. In: *The Popes and Sixty Years of European Integration*. Vatican City, L'Osservatore Romano. 2017. 63-65.

kedvezményt biztosít.⁷² Más alkalommal az európai demográfiai krízisre, Európa saját jövőjére vonatkozó kilátástalanságára, Európa népeinek saját kulturális örökségük jelentőségére, a kulturális, a morális történelmi gyökerekre utalt. A pápa úgy látta, hogy eltűnőben vannak az „öreg kontinensről” ezek az értékek.⁷³ A német törvényhozásban, a Bundestagban mondott 2011-es beszédében a pápa még cizelláltabban fogalmazott. A jogalkotás veszélyeire utalt, amely elszakad a keresztény és természetjogi alapoktól, a keresztény antropológiai hagyományoktól és amelyet csak a pozitívizmus és a pragmatizmus határoz meg. Ez a mentalitás egy idő után szembe kerül a józan ésszel. Mindez pedig hozzájárul azoknak a biztonságra veszélyes radikális és szélsőséges csoportoknak kialakulásához, amelyek benyomulnak az identitás nélküli európai társadalmakba. A pápa tág értelemben vett biztonsági kérdésekről is beszélt, mint például a környezetszennyezésről, arról a mentalitásról, amely a földet csak szükséges nyersanyagként tekinti, amelyet saját kedve szerint formálhat, ahelyett hogy Isten ajándékaként értékelné, amelyet őrizni és gondozni kell.⁷⁴ XVI. Benedek Európa-vízióját egyébként eminensen tükrözi az első könyve, amely „Benedek Európája a kultúrák válságában” címet viseli.⁷⁵ Itt a pápa nagyrészt kritikai észrevételeket fogalmazott meg a kétezres évek elejére kialakult európai állapotokra – illetve közpolitikákra – vonatkozóan. A pápa figyelmeztetett, hogy a keresztény gyökerekkel szemben olyan másik kultúra és szellemi áramlat van kibontakozóban, amely a legradikálisabban áll szemben a kereszténységgel, és az egész emberiség vallási, erkölcsi hagyományával. XVI. Benedek névválasztása sem volt véletlen. Utalásként szánta Szent Benedekre (480–543/47) és utódaira, akik a „keresztény kontinens” alapjait a maihoz hasonló kulturális válság, a megszűnő Római Birodalom idején megteremtették.⁷⁶

Látható, hogy II. János Pál pápaságának második felére, illetve XVI. Benedek pápasága idejére a Szentszék és az Európai Unió (vagy elődszervezetei) számos kérdésben ellentétes ideológiai platformra kerültek. Ebben az időszakban igazolhatóan a regionális és a globális biztonság megszilárdítása érdekében való elköteleződés jelentette az átjárást az intézmények között.⁷⁷ II. János Pál pápaságának utolsó éveiben, 2003-ban fogadta el az Európai Tanács „az Európai Biztonsági Stratégiát.” A dokumentum kiemeli azokat a szempontokat, amelyek – amellett, hogy az EU biztonsági érdekeinek

⁷² UJHÁZI Lóránd: A házasság által stabilizált család és az élettársi kapcsolatok kérdése. *Jel: Keresztény Értelmiségi Szövetségének Lapja*, 2008/20, 102-105.

⁷³ XVI. BENEDEK: To the Commission of the Bishops' Conference of the European Community. In: *The Popes and Sixty Years of European Integration*. Vatican City, L'Osservatore Romano, 2017. 67-69.

⁷⁴ XVI. BENEDEK: Visit to the Bundestag. In *The Popes and Sixty Years of European Integration*. Vatican City, L'Osservatore Romano, 2017. 71-73.

⁷⁵ XVI. BENEDEK: *Benedek Európája a kultúrák válságában*. Budapest, Szent István Társulat, 2005.

⁷⁶ VI. Pál ebből a megfontolásból nyilvánította Szent Benedeket Európa védőszentjévé.

⁷⁷ Salvador Carlos CORRAL: Le relazioni tra la chiesa cattolica e Europa. *La Civiltà cattolica*, vol. 153., no. 3. (2002)143–144. Kifejezetten az ökumenikus szempontokhoz, felekezetek közötti együttműködéshez az egységes Európa kialakításához ld. Lucian LEUSTEAN: *The Ecumenical Movement and the Making of European Community*. Oxford, Oxford University Press, 2014.; FISCHL Vilmos: Az ökumenikus segítség-szervezetek működése és eredménye a konfliktusokkal terhelt területeken. In: RESPERGER István – UJHÁZI Lóránd (szerk.): *A vallási elemek jelentősége napjaink fegyveres konfliktusaiban és biztonsági kihívásaiban*. Budapest, Dialóg Campus, 2019. 25–29.

előmozdítását segítik – számos tekintetben átfedést mutatnak a katolikus egyház társadalmi tanításával és a Szentszék békepolitikájával. A stratégia az EU történetében először a tág értelemben vett és az alapvető emberi jogokra alapozott általános biztonsági preconcepción túl, egyértelmű célokat határoz meg.⁷⁸ Markánsan jelennek meg azok az etikai és társadalmi kérdések, amelyekben az egyház már azelőtt határozott állásponttal rendelkezett, mielőtt azok az Európai Unió „biztonság és védelem közpolitikájának” részévé váltak volna. A dokumentumról öt évvel később végrehajtási jelentést adtak ki, amely tematikájában és politikai orientációjában harmonizál a 2003-as stratégiával. Kiemelhető a harmadik világ felzárkóztatásának programja, hiszen a Szentszék is gyakran hangoztatja a nyugati, vagy a gazdagabb társadalmak felelősségét a szegényebb régiók és földrészek gazdasági és szociális támogatásában.⁷⁹ Az EU pedig ténylegesen a legkomolyabb donorként jelenik meg egyes elmaradt régiók anyagi és kulturális segítésében.⁸⁰ Az említett biztonsági stratégia nem hagy kétséget afelől, hogy a szegényebb régiók felzárkóztatásának támogatása harmonizál az Európai Unió világbéke és alapvető emberi jogok előmozdítása, illetve az ehhez kapcsolódó közpolitikai célkitűzések megvalósításához. Mivel az egyes „szomszédos” régiók társadalmi és gazdasági viszonyai közvetlenül érintik az EU biztonságát, az elvi elköteleződés mellett az EU reálpolitikai érdeke is, hogy a szomszédos régiókat anyagilag támogassa. Ez jelentős motivációs különbség, hiszen a katolikus egyház társadalmi tanítását nem a „reálpolitika”, hanem a teológia és a keresztény etika motiválja. Ahogy teológiai motiváltságú a katolikus egyház tanítása azokban a kérdésekben is, amelyeket az EU közpolitika „globális biztonsági kihívásoknak és fő veszélyeknek” nevez: a tömegpusztító fegyverek elterjedése, a tiltott kézi- és könnyűfegyverek (SALW), szórt lőszer és taposóaknák, a terrorizmus, a migráció és a szorosan kapcsolódó (szexuális) bántalmazás, a kiskorúak kárára elkövetett jogsérelem, a környezetvédelmi biztonsági kérdések, így a természeti erőforrások gátlástalan kiaknázása, a szegénység felszámolása, amely nélkül nincs fenntartható béke, a szomszédos és regionális biztonságpolitika.

Ami a konkrétumokat illeti, a nukleáris fegyverek területén az EU elkötelezett a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozására irányuló nemzetközi erőfeszítések fokozásában, és a leszerelés megvalósításában. A Szentszék a nukleáris fegyverek megítélése tekintetében az EU-t messze megelőzően nyilatkozott. Igaz ugyan, hogy Ferenc pápa idejére a „nukleáris politika” vonatkozásában eltérés is felfedezhető, mint-hogy amíg az EU elkötelezett a „nukleáris energia békés célokra való felhasználásában”, addig a jelenlegi pápa – a környezetvédelmi szempontok és a nem várt nukleáris

⁷⁸ AZ EURÓPAI UNIÓ TANÁCSA: *Európai Biztonsági Stratégia Biztonságos Európa Egy Jobb Világban*. 2009. <https://www.consilium.europa.eu/media/30811/qc7809568huc.pdf>

⁷⁹ Josef ZALOT: *The Roman Catholic Church and economic development in sub-Saharan Africa: Voices yet unheard in a listening world*. Lanham, University Press of America, 2002. Latin-Amerika tekintetében ld. Thomas C. BRUNEAU: *The Catholic Church and Development in Latin America: The Role of the Basic Christian Communities*. *World Development*, vol. 8., no. 7–8. (1980) 535–544.

⁸⁰ Összefoglaló az EU éves humanitárius segítségnyújtásáról: Nicola BIANCO: *Humanitarian aid by the European Union*. *Eyes on Europe*, 2019. <https://www.eyes-on-europe.eu/humanitarian-aid-by-the-european-union/>

katasztrófák miatt – a békéscélú felhasználással szemben is kritikus. A terrorizmussal szembeni fellépés korszakos szakpolitikai célkitűzése jelenleg is az EU-nak. Nemcsak az említett 2003-as Európai Biztonsági Stratégiában, hanem számos más uniós dokumentumban megfogalmazódik a terrorizmussal szembeni fellépés szükségessége.⁸¹ 2005-ben megjelent az EU terrorizmusellenes stratégiája, az Európai Unióról szóló szerződés VI. címe pedig a tagállamok közötti széles együttműködés jelentőségét emeli ki, ami a terrorcselekmények megelőzését és leküzdését illeti.⁸² A 2009-es „Stockholm program” egyik kulcsszempontja a terrorizmussal szembeni küzdelem.⁸³ Idővel az EU a radikalizálódással és a toborzással szemben is átfogó szakpolitikát dolgozott ki. A cselekvési végrehajtási tervek ellenére az EU területén elkövetett terrorcselekmények az elmúlt időszakban szaporodtak. Természetéből adódóan más lehetőségei vannak a terrorizmussal és annak részterületeivel szembeni fellépésre az EU-nak, más a tagállamoknak, és ismét más a Szentszéknek. Az azonban egyértelmű, hogy a terrorizmussal szembeni nyílt állásfoglalás II. János Páltól, XVI. Benedeken keresztül, Ferenc pápáig közös platformra állította az EU-t és a Szentszékét a megelőzés, a védekezés, az üldözés és a reagálás tekintetében. Mindez azért is jelentős, mert az EU számít a széleskörű infokommunikációs eszközök alkalmazására a terrorizmussal szembeni harcban. A katolikus sajtó – tekintve az egyház egyedülálló centralizált vezetés-irányítását – páratlan módon közvetíti a pápák és a Szentszék terrorizmusra adott válaszát. Egyetlen (európai) terrorcselekmény sem maradt szó nélkül a szentszéki retorikában és az (európai) katolikus sajtóban. Nem lehet eltekinteni a katolikus egyház kapacitásától a radikalizálódás tudományos kutatása területén sem. Egyes európai katolikus egyetemek részt vesznek uniós kezdeményezésekben,⁸⁴ mint a Radikalizálódás szakértőinek Európai Hálózatának (Radicalisation Awareness Network – RAN) munkájában. Mivel az EU-nak is célja, hogy a radikalizmus-kutatás tekintetében vallásfilozófiai és teológiai szaktudással bíró kutatókkal rendelkezzen, a katolikus egyetemeket és kutatóközpontokat érdeke megszólítani. A másik oldalról viszont a katolikus egyetemek számára ez lehetőség, hogy aktuális, általános társadalmi igénnyel jelentkező területen ismertessék az egyház társadalmi tanítását. A terrorizmussal szembeni határozott fellépés akkor is a legerősebb összekötőkapocs volt, amikor más területeken az EU és a Szentszék látványosan más álláspontra helyezkedett.⁸⁵

⁸¹ Az EU terrorizmusellenes politikája. A legfontosabb eredmények és a jövőbeni kihívások. *Nemzet és biztonság*, 2010. 3–14.

⁸² RADA Mátyás –VAJDA Viktor: A terrorizmus elleni küzdelem, avagy a 22-es csapdája. *Külgügyi Szemle*, 2010/9. 145–146.

⁸³ COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION: *The Stockholm Programme – An open and secure Europe serving and protecting the citizen*. Brussels, 2009. https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/the_stockholm_programme_-_an_open_and_secure_europe_en_0.pdf

⁸⁴ *European Local Authorities are mobilising against radicalisation*. <https://efus.eu/files/2019/01/Efus-radicalisation-2019-GB.pdf>

⁸⁵ Erről átfogó képet fest: François FORET – Margarita MARKOVITI: New challenge, old solutions? Religion and counter-radicalisation in the European Parliament and the Radicalisation Awareness Network. *European Politics and Society*, 2019. 434–451.

Továbbá annak ellenére, hogy az EU nagyívűen meghirdetett kül- és biztonságpolitikai célkitűzésekkel rendelkezik, szervezeti jellegéből adódóan számos régióban jelenléte és mozgástere korlátozott. A 2008-as biztonsági stratégia végrehajtási jelentése ezt konkrétan meg is fogalmazza, amikor az éghajlatváltozás területén rámutat, hogy a „válságkezeléssel kapcsolatos elemzési és korai előrejelző képességeken fejleszteni kell. Ezt az EU nem tudja egyedül véghezvinni, ezért fokozni kell a leginkább veszélyeztetett országokkal a nemzetközi és a regionális szervezetekkel való együttműködést.”⁸⁶ A biztonsági kérdésekhez szorosan kapcsolódó „szomszédságpolitikára” ugyanez igaz. Ahogy Izraellel és a Palesztin Nemzeti Hatósággal, az Arab Ligával, Szomáliával, az EU által nevesített egyéb – afrikai – régiókkal és országokkal való együttműködés esetében is. Az EU nagy célkitűzései, mint a jó kormányzás, a demokrácia, a jogállamiság, az emberi jogok tiszteletben tartása az egyes regionális együttműködések keresztül (keleti partnerség, Unió a Mediterrán Térségért)⁸⁷ csak akkor tud eredményes lenni, ha széleskörű együttműködésen alapul. Tekintve, hogy a Szentszék biztonsági kérdésekben alapvetően magáénak tekinti az EU által megfogalmazott szempontokat, illetve térségi jelenléte hagyományosan erősebb némely EU számára fontos területen, a két entitás közötti együttműködés evidenciának tűnne. Ez esetben sem lehet eltekinteni azonban attól, hogy ami az EU számára reálpolitika – a szépen megfogalmazott elvek ellenére⁸⁸ –, az a Szentszék számára etikai és teológiai aspektussal rendelkezik. A „szegénység és egyenlőtlenségek csökkentése”, az emberi jogok előmozdítása elsősorban nem közpolitika, hanem teológiai és etikai megközelítésben jelenik meg, amely az alapító által az egyházra bízott küldetésben gyökerezik. Azonban, ha eltekintünk attól, hogy ami az EU számára közpolitika az az egyház számára teológiai és etikai motívum, akkor el kell ismerni, hogy a biztonságot érintő szakpolitika egyes „konstans elemei”, mint a szegénység felszámolása, az emberi jogok előmozdítása, a legsérülékenyebbek, mint a nők, a gyermekek és a civil lakosság védelme, oly mértékű kapcsolódási pont a két „intézmény” között, amely akkor is egymás támogatására predestinálja őket, amennyiben más – említett – területeken jelentős értékrendbeli konfliktusok alakulnak ki. Végezetül pedig, mind az EU, mind a Szentszék abból a „liberális” biztonsági preconcepcióból indul ki, amely a személyt helyezi a biztonsági kérdések középpontjába, szemben az államközpontú realista vagy konzervatív megközelítésekkel. Ez mind az EU, mind a pápai és szentszéki retorikában gyakran megerősített elem. Mindennek köszönhető, hogy még a legsúlyosabb értékrendbeli konfliktusok idején is történtek intézményes diplomáciai előrelépések a felek között (ld. alább).

Ferenc pápa megválasztásával új stílus jelent meg a Szentszék vezetés-irányításában. A pápa nagy szerepet szán a katolikus Egyház és a Szentszék erkölcsi tekinté-

⁸⁶ AZ EURÓPAI UNIÓ TANÁCSA (2009) i. m. 15.

⁸⁷ EUROPEAN COMMISSION – JOINT COMMUNICATION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS: *Review of the European Neighbourhood Policy, 2015*. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/neighbourhood/pdf/key-documents/151118_joint-communication_review-of-the-enp_en.pdf

⁸⁸ Esther BRIMMER: *Le voisinage de l'Union européenne: sphère de sécurité, réseau de connections ou mariage de convenance? Politique étrangère*, vol. 1., 2008. 25–37.

lyének a nemzetközi válságkezelésben és békeépítésben. Sok esetben inkább a közös elemek és érdekek, mintsem az ellentétek hangsúlyozására összpontosít. Ez a politikai és diplomáciai hozzáállás az Európai Unió és a Szentszék viszonylatában is érzékelhető. Ferenc pápa 2014. november 25-én rövid látogatást tett az Európai Parlamentben és az Európai Tanácsban.⁸⁹ A parlamentben mondott beszéd elején a pápa a személy méltóságára utalt. Ferenc pápa „biztonságelméletének” középpontjában (is) a személy áll. Ez olyan közös kiindulópont a liberális ideológiák alapján szerveződő nemzetközi szervezetekkel, amely jó alapot biztosít a párbeszéd kialakítására. Új kommunikációs fordulat a pápánál az is, hogy úgy utal az európai kontinens és az Európai Unió valós problémáira, hogy egyben hangsúlyozza: a gyengeségeinket erőre lehet váltani. Mindezen pozitív gesztusok után a pápa könnyebben kommunikálja a katolikus szempontrendszert, amely az emberi személy természetfeletti méltóságát, természetes közösségi dimenzióját és az ebből fakadó közjót illeti. Emellett rámutat a kontinensen jelentkező, a biztonsággal összefüggő társadalmi, politikai és különösen szociális hiányosságokra. A szegények, az elhagyott öregek, a nők kizsákmányolásának, a kontroll nélküli fogyasztás beláthatatlan következményeire. Az emberi méltóság alapparadigmájából kiindulva a pápa felhívja a figyelmet az üldözött vallási kisebbségek, különösen az üldözött keresztény közösségek szenvedéseire. A szolidaritás, a szubszidiaritás, a környezetvédelem számos aspektusa, a munka méltósága, ennek kapcsán a munkanélküliség felszámolása, amely stabilitást és biztonságot eredményez, a család és a nevelés is említésre került a beszédeiben. A pápa az EU kapcsán sem akarta megkezdni az Európát leginkább érintő és egyben megosztó biztonsági kihívást, a migráció kérdését.⁹⁰ A strasbourggi grémium előtt mondott beszéd egy bekezdése foglalkozik csak a bevándorlással, de ez a néhány sor jól összefoglalja a pápa migrációs politikáját. Az emberi és személyi méltóságból indul ki. Ez megköveteli, hogy elfogadjuk és segítsük a hazájukat elhagyó menekülteket vagy elvándorlókat.⁹¹ Az Európai Unió tagállamai azonban csak úgy lesznek képesek ennek a feladatnak a végrehajtására, ha saját identitásukat is megerősítik. Megfelelő jogalkotás szükséges, amely egyszerre védi a befogadó országok jogait és lehetővé teszi a bevándorlók befogadását. Végül pedig felhívja a figyelmet a pápa, hogy a kibocsátó országok belső viszonyait kell elsősorban rendezni.⁹²

A pápa más érzékeny társadalmi, de biztonságot is érintő kérdésekben is, mint a halálbüntetés vagy a homoszexualitás is úgy nyilatkozik, hogy az elfogadhatóbb az Európai Unió számára. A környezetvédelem, mint biztonsági kihívás a jelenlegi pápa számára pedig kulcskérdés. Kifejezetten környezetvédelmi kérdésekről az Európai Unió környezetvédelmi minisztereinek 2015. szeptember 16-án külön beszédet mondott, ahol a társadalmi igazságosság irányadó elveit emelte ki. Szólt a nem megújuló

⁸⁹ A pápa felkereste az európai intézményeket Strasbourgban. *Magyar Kurír*, 2014. <https://www.magyarokurir.hu/hirek/a-papa-felkereste-az-europai-intezmenyeket-strasbourgban>

⁹⁰ Erről bővebben UJHÁZI (2019) i. m. 35–50.

⁹¹ Nem terminus technikusként használom a politikai értelemben terhelt kifejezéseket.

⁹² FERENC PÁPA: Visit to the European Parliament in Strasbourg. In: *The Popes and Sixty Years of European Integration*. Vatican City, L'Osservatore Romano, 2017. 79–89.

erőforrásokkal való takarékoságról és a hulladékcsökkentés jelentőségéről. Ismételten kijelentette, hogy a Szentszék elkötelezett a fenntartható fejlődés mellett. A teremtett világ védelme a katolikus egyház számára nemcsak praktikus kérdés, amelyet az emberiség életben maradása miatt meg kell oldani, hanem mély teológiai alapjai vannak: a teremtés teológiája, amely manifesztálódik az egyház társadalmi tanításában. Talán az összbenyomásnak köszönhető, hogy Ferenc pápa 2016. május 6-án átvehette a Nagy Károly-díjat. Ez alkalommal a pápa beszédet mondott az Európai Unió Rómában tanácskozó vezetői előtt. A beszéd eminens példája volt a klasszikus „befogadás és a nyitott társadalmak filozófiájának”. A pápa ugyanis Európa sokszínűségét és nyitottságát emelte ki az uniformizálással és az elszigetelődéssel szemben. Dinamikus és sok kultúrájú Európa, amely megtanulta tisztelni és integrálni a legkülönbözőbb népeket. A pápa egyik kulskonceptiója a társadalmi igazságosság helyreállítása: A szolidaritáson alapuló integráció, amely nem könyöradomány, hanem lehetőségteremtés. Emellett a pápa a párbeszédnek is egy sajátos dimenzióját emelte ki: nemcsak katonai vagy gazdasági, hanem kulturális, oktatási, filozófiai és vallási koalíciókat kell kötni. Olyan szövetségeket, amelyek rávilágítanak, hogy számos konfliktus háttérben gazdasági csoportok hatalmi harca áll. Ezek olyan szövetségek lennének a pápa szerint, amelyek képesek megvédeni a népet attól, hogy helytelen célokra használják fel őket.⁹³

3. „Diplomáciai kapcsolatok” a Szentszék és az Európai Unió, illetve előd szervezetei között a békeépítés vonatkozásában

Az Apostoli Szentszék nemcsak az egyes nemzetállamokkal, hanem a nemzetközi szervezetekkel is diplomáciai kapcsolatot tart fenn. A nemzetközi szervezetekkel való kapcsolat – annak újszerűsége és a Szentszék politikai semlegessége okán – azonban sokszínű. A diplomáciai kapcsolatok intézményesülése a II. Vatikáni Zsinat „a világ és az egyház kapcsolatáról” szóló tanításának fényében VI. Pál időszakában gyorsult fel. Előtte a katolikus egyház és az integráció intézményei közötti kapcsolatot inkább a helyi egyház és az alapvetően alulról szerveződő Európai Problémák Katolikus Titkársága, majd az Európai Katolikus Tanulmányi és Tájékoztatási Központ töltötte be. Tekintve, hogy mind a Szentszék, mind az integráció intézményei elkötelezettek voltak az európai (illetve ezáltal a globális) béke megvalósításában, XXIII. János nyitott lett volna, hogy a Szentszék „rendezett” diplomáciai kapcsolatot alakítson ki az európai integráció intézményeivel.⁹⁴ Az Európai Szén- és Acélközösség Főhatósága már 1962 előtt is informális kapcsolatban állt a katolikus egyházi vezetőkkel, illetve az Államtitkársággal.⁹⁵ Mind az Európai Szén- és Acélközösséggel, mind az Európai Gazdasági Közösséggel az említett Titkárság, majd Tájékoztatási Központ állt kapcsolatban és

⁹³ FERENC PÁPA: Beszéd a Nagy Károly-díj átvételekor: „Olyan Európáról álmodom...” 2016. [https://www.magyarokurir.hu/hirek/ferenc-papa-beszede-nagy-karoly-dij-atvetelekor-olyan-europarol-almodom#lightbox\[.g69512'\]/1/](https://www.magyarokurir.hu/hirek/ferenc-papa-beszede-nagy-karoly-dij-atvetelekor-olyan-europarol-almodom#lightbox[.g69512']/1/)

⁹⁴ Azione per la pace e per lo sviluppo. *La Civiltà Cattolica*, vol. 121., 4. no. (1970) 477.

⁹⁵ Különösen Piero Malvestiti idejében, akinek jó kapcsolatai voltak az olasz politikusokkal. LEUȘTEAN (2014) i. m. 99.

nem a Szentszék. 1962-ben a Szentszék Silvio Oddi nunciuson keresztül jelezte, hogy az Európai Gazdasági Közösséggel is diplomáciai kapcsolatra szeretne lépni. Tekintve, hogy a Szentszék addig országokkal és nem nemzetközi szervezetekkel létesített diplomáciai kapcsolatot, új helyzet állt elő. Ezért a külügyekért felelős Jean Rey, egyetértésben Walter Hallstein elnökkel, jobbnak látta, ha ebben a kérdésben a tagállamok együtt döntenek. Az Európai Bizottság pedig a brüsszeli állandó képviselőnek adta át a döntés jogát. Technikai kérdésként merült fel az esetleges pápai követ rangelsőbbsége is. A hagyomány alapján, amelyet a diplomáciai kapcsolatokról szóló Bécsi Egyezmény is megerősített, a legtöbb tagállamban a pápai követet rangelsőbbség illette meg.⁹⁶ Hollandiában azonban – amely az egyezményt nem is írta alá – a pápai követ ilyen rangelsőbbséggel nem rendelkezett. A pápát internuncius képviselte. Végül XXIII. János halála miatt a diplomáciai kapcsolat lekerült a napirendről.⁹⁷ 1964-ben a Szentszék a bonni apostoli nunciuson keresztül kereste fel Karl Carstenst, a Német Szövetségi Köztársaság külügyminisztériumának államtitkárát,⁹⁸ hogy ismételten felvessék a diplomáciai kapcsolat kiépítésének lehetőségét. Újra hangsúlyozták, hogy az Európai Gazdasági Közösség lenne az első nemzetközi szervezet, amelyhez a Szentszék követet akkreditál. Ezt követően a brüsszeli olasz, francia és belga képviselő irányába is történt puhatolódzás. Később a francia ellenkezés, majd az EGK belső problémái akadályozták az eredményes tárgyalásokat.⁹⁹ Bár Franciaország először támogatólag nyilatkozott, de 1964-re a francia kormányzat mégis arra az álláspontra helyezkedett, hogy a Szentszék Európában elsősorban kulturális és vallási küldetéssel rendelkezik.¹⁰⁰ Ezért 1969-ig, De Gaulle visszavonulásáig, a diplomáciai kapcsolatok mélyítésére nem került sor.¹⁰¹ Így érthető, hogy az említett Európai Katolikus Tanulmányi és Tájékoztatási Központ, amely a hatvanas évek közepére a strasbourg-i irodája mellett a brüsszelist

⁹⁶ „1. A képviselők vezetőit az egyes osztályokon belül a rangsorelsőbbség annak a napnak és órának megfelelően illeti meg, amikor működésüket a 13. Cikknek megfelelően megkezdték.

2. A képviselő vezetője megbízólevelének a rangosztályt meg nem változtató módosítása a rangsorelsőbbségre nem hat ki.

3. Ez a cikk nem érinti a fogadó államban a Szentszék képviselőjének rangsorelsőbbsége tekintetében elfogadott gyakorlatot.”

16. cikk. Konzuli kapcsolatokról Bécsben, 1963. április 24-én elfogadott egyezmény.

Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=96500022.TVR>

⁹⁷ A kapcsolatok erősítése érdekében egyébként VI. Pál pápai beiktatására mind az Európai Bizottság, mind a Főhatóság külügyi ügyekért felelős hivatala delegációt küldött. LEUȘTEAN (2014) i. m. 100.

⁹⁸ Ekkor az állandó bizottságnak is német vezetése volt.

⁹⁹ SZABÓ Marcel: Az európai unió nemzetközi jogalanyisága és jogi természete. *Iustum Aequum Salutare*, 2006/2. 67–84.; NAGY Károly: A jogalanyok körének bővülése a nemzetközi jogban. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, 1996/49. 399–426.

¹⁰⁰ A holland álláspont ellenkezően változott: Hollandia először ellenezte a Szentszékkel való diplomáciai kapcsolatok kiépítését, majd arra az álláspontra helyezkedett, ha ezt a többi tagállam nem ellenkezi, ő sem gördít akadályt. Bővebben a Szentszék ilyen jellegű megközelítéséhez: David M. JAEGER: The Holy See Understanding of Religious Freedom. In: Malcolm EVANS – Peter PETKOFF – Hulia RIVERS (szerk.): *The Changing Nature of Religious Rights Under International Law*. Oxford, University Press. 2015. 235–237.

¹⁰¹ Mindamellet, hogy De Gaulle elkötelezett katolikus volt. Erin R. MAHAN: *Kennedy, de Gaulle, and Western Europe*. Hampshire Palgrave, 2002. 14.

is megnyitotta, a katolikus egyház és az integráció intézményei közötti kapcsolatban kulcsszerepet töltött be.

Igino Eugenio Cardinale érsek, Belgium és Luxemburg apostoli nunciusa 1970-ben újra benyújtotta az Európai Közösséghez a kérelmet, ezúttal sikerrel.¹⁰² Ő lett az Európai Közösséghez kinevezett nuncius és az Európa Tanácshoz megbízott különleges követ és állandó megfigyelő. Az említett Igino Eugenio Cardinale érsek már ekkor megragadta a lehetőséget, hogy bemutassa az egyház társadalmi tanítását, illetve az 1983-as Egyházi Törvénykönyv kodifikációjának folyamatát.¹⁰³ Az állandó megfigyelő felhatalmazást kapott, hogy részt vegyen az Európai Tanács ülésein, később, hogy a miniszterek tanácsának, majd a parlament ülésein is jelen legyen. A képviselők számos olyan etikai és társadalmi kérdéshez hozzászóltak, amelyek a tág értelemben vett (humán) biztonság területéhez tartoztak: a kultúra, a menedékkérők, különös hangsúlyt kaptak az emberi jogok. Már akkor rámutattak az ökológiai kérdésekre és a kulturális örökség védelmének, a demográfiai problémák és a szociális háló jelentőségére. Igino Eugenio Cardinale haláláig az említett négy pozíció egy kézben összpontosult. Az 1970-ben történekről rövid beszámoló jelent meg a *L'osservatore Romanoban*. A beszámoló felhívta a figyelmet, hogy a katolikus egyház érdekelt olyan intézmények támogatásában, amelyek elkötelezettek a béke és a fejlődés regionális szintű előmozdításában.¹⁰⁴ Cardinale érsek pedig átfogó monografikus munkát is írt a szentszéki diplomácia történetéről, amelyhez saját tapasztalatait is felhasználta. A munka sajátos színteljét adja az európai integráció és a Szentszék kapcsolatának.¹⁰⁵ A nuncius 1983-ban bekövetkezett halála után az Európai Közösség és az Európa Tanács irányába való képviselet szétvált. Jelenleg már két különböző személy tölti be a szentszéki képviseletet. Az Európai Uniónál a Szentszék nunciusi – nagyköveti –, az Európa Tanácsnál pedig különleges követi és állandó megfigyelői minőségben van jelen. Cardinale érsek halála után a kinevezett nuncius még mindig a Szentszék Belgiumhoz és Luxemburg-hoz delegált követe is volt. Csak 1999-ben, a harmadik követ kinevezésével vált el a két nunciusi beosztás.

Ami az EU Szentszékhez delegált képviseletét illeti, az lassabban alakult. Az EU 2006-ban akkreditálta első képviseletét a Szentszékhez Luis Ritto vezetése alatt. A döntés José Manuel Barosso, az Európai Bizottság elnökének XVI. Benedeknél 2006. május 5-én tett látogatása után született meg. Barosso kijelentette, hogy nyitott a Szentszék és az EU közötti teljes és kétoldalú diplomáciai kapcsolat kiépítésére.¹⁰⁶ Ezzel a Szentszék részéről addig egyoldalú kapcsolat a „kölcsonosság” szintjére lépett. Jelenleg az EU Szentszékhez akkreditált képviseelője egyben az *ENSZ római székhelyű*

¹⁰² LEUȘTEAN (2014) i. m. 151.

¹⁰³ MESSINA i. m. 266.; Marcel PRÉLOT: *Storia del pensiero politico*. Milano, Mondadori (Oscar Studio), 1975.

¹⁰⁴ Átvéve: New York Times: *Vatican Establishes Ties With the Common Market*. <https://www.nytimes.com/1970/11/11/archives/vatican-establishes-ties-with-the-common-market.html>

¹⁰⁵ Eugenio Igino CARDINALE: *Le Saint-Siège et la diplomatie: Aperçu historique, juridique et pratique de la diplomatie pontificale*. Paris–Rome–Tournai, Desclée & Cie, 1962.

¹⁰⁶ EUROPEAN UNION EXTERNAL ACTION: *The Holy See and the EU*: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/2355/The%20Holy%20See%20and%20the%20EU

szervezeteinél is képviseli az uniót. Laurence Argimon-Pistret, aki 2012 és 2016 között töltötte be a követi posztot, még XVI. Benedeknek mutatta be a megbízó levelét. Követi tevékenységének nagyrésze azonban már Ferenc pápa idejére esett. Több alkalommal találkozott a pápával, ahol a közös érdeklődésre igényt tartó, többségében biztonságpolitikai kérdéseket tárgyalták meg. A pápa hasonló kezdeményezéseiről számos fórumon elismerően nyilatkozott. Így, amikor a *Laudato si* kezdetű enciklikát az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete előtt bemutatták, kiemelte az egyház környezetvédelmi iránymutatásainak, a teremtett világ védelmének, illetve a szegények iránti elkötelezettségnek a jelentőségét.¹⁰⁷

Úgy tűnik a diplomáciai kapcsolat elmélyítése és az együttműködés az újabb biztonsági kihívások fényében az Uniónak is érdekében áll. A Szentszék ugyanis, ahogy erre már utaltunk, számos területen sokkal kiépítettebb intézményrendszerrel és diplomáciai kapcsolatokkal rendelkezik, mint az EU. A két entitás közötti együttműködés jelentőségét az EU azonban csak az elmúlt néhány év fokozódó biztonsági kihívásainak a fényében realizálta egyes kül- és biztonságpolitikai kérdésekben. Konkrétan a Közép-Afrikai Köztársaság, Dél-Szudánban jelentkező feszültségek, az izraeli–palesztin vagy a szíriai menekültválság enyhítése kapcsán. Együttműködés folyik a közös érdeklődésre igényt tartó területeken, mint a vallásközi párbeszéd, a szegénység és az éhezés leküzdése, illetve a környezetvédelem előmozdítása. Jan Tombinski az EU 2016-ban nevezte ki az Apostoli Szentszékhez akkreditált delegáció vezetőjének.¹⁰⁸ Első riportjai egyikében már utalt az EU és a Szentszék szorosabb „értékalapú” együttműködésére. Az EU – az új nagykövet szerint – politikai eszközeivel és kezdeményezéseivel az egész világban igyekszik az alapvető emberi jogokat védeni. Ezeknek a közös céloknak a megvalósításában számít a Szentszékkel való együttműködésre, ilyen például a halálbüntetés egyetemes visszautasítására vagy nemzetközi szintű felfüggesztésére tett közös erőfeszítések. A nagykövet megbeszéléseket folytatott Pietro Parolin bíboros államtitkárral és Peter Turkson bíborossal, akkor még a Iustitia et Pax Pápai tanács elnökével.¹⁰⁹ Előkerült a közös fellépés lehetősége olyan konfliktusok kapcsán, mint a kö-

¹⁰⁷ Laurence ARGIMON PISTRE: Responsibility towards the environmental crisis, the poor and the future generations. In: FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS (ed.): *Laudato si' . On care for our Common Home*. Rome, Fao Dialogues, 2016. 21–28.

¹⁰⁸ Anna T. KOWALEWSKA: “Close relations between Europe and the Holy See” for Jan Tombinski, new EU envoy to the Vatican. 2016. <https://agensir.it/europa/2016/11/10/close-relations-between-europe-and-the-holy-see-for-jan-tombinski-new-eu-envoy-to-the-vatican/>

¹⁰⁹ Azóta a pápai tanácsot, három másik pápai tanáccsal együtt beillesztették az ugyancsak Turkson bíboros vezetése alatt álló Dikasztérium az Átfogó Emberi Fejlődés Szolgálatában szentszéki hivatal alá. Ehhez ld. UJHÁZI Lóránd: A szentszéki strukturális és jogszabályi módosítások az európai migrációs válság fényében. *Acta Humana: Hungarian Centre for Human Rights Publications*, 2017/5. 19–41.

zép-afrikai köztársaságbeli, a venezuelai¹¹⁰ vagy a „szudáni”.¹¹¹ De felértékelődtek az EU számára a Szentszék iráni diplomáciai kapcsolatai is.¹¹² Jan Tombinski véleménye szerint, mivel az Európai Unió a Szentszékhez hasonlóan igyekszik a válságkezelés – béke megszilárdítása – békés eszközeit alkalmazni,¹¹³ az EU-nak szorosabb kapcsolatot kell kialakítani a Szentszékkel. Továbbá az EU szándékában áll azokkal a katolikus nemzetközi szervezetekkel is kiépíteni az együttműködést – mint a Szent Egyed közösség –, amelyek részt vesznek különböző válságkezelésben, illetve a társadalmi problémák megoldásában. Jan Tombinski szerint a prevencióban, vagyis a válságkezelés legkorábbi stádiumában való együttműködésben is számít az EU a Szentszékre.

4. Püspöki konferenciák csoportjainak együttműködése Európában

A Szentszék és az Európai Unió diplomáciai kapcsolatai mellett az európai püspöki konferenciák intézményes „tömörülései” is említésre méltók. Nyilván nemzetközi jogalanyiségük nem hasonlítható a Szentszékéhez, de tevékenységükkel jelentősen hozzájárulnak, mind az Európai Unióval való katolikus interakció, mind az egyes püspöki konferenciák közötti kapcsolat elmélyítéséhez, de az EU és a Szentszék biztonságpolitikai célkitűzéseinek megvalósításához is.¹¹⁴ Jelenleg az európai püspöki konferenciák tömörülésének két fóruma van: az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa (CCEE) és az Európai Unió Püspöki Konferenciáinak Bizottsága (COMECE).¹¹⁵ Ami a püspöki konferenciák szövetségének általános elvét illeti, a II. Vatikáni Zsinat egyrészt hangsúlyozza a püspökök egyetemes lelkipásztori felelősségét (LG 23). Másrészt kifejezetten szorgalmazza a püspöki konferenciák közötti együttműködést (CD 38).¹¹⁶ A teológiai alapon nyugvó, később kánonjogi megfogalmazást nyert alapelv eminensen igazolja a püspöki konferenciák közötti együttműködés létjogosultságát akár egész Európában, akár szűkebben, az Európai Unió területén. Az 1983-ban – tehát az európai integráció derekán – kiadott hatályos Egyházi Törvénykönyv 459. kánonja is az említett teológiai

¹¹⁰ Raymond J DE SOUZA: The curious Vatican diplomacy in Venezuela. 2017. <https://cruxnow.com/commentary/2017/06/24/curious-vatican-diplomacy-venezuela/>. Ehhez ld. MARSAI Viktor: Válságok Közép-Afrikában: a dél-szudáni és a közép-afrikai polgárháború. *Nemzet és biztonság*, 2014/7. 26–47.; Pope Francis to open Holy See’s first embassy in South Sudan. <https://www.thetablet.co.uk/news/9216/pope-francis-to-open-holy-see-s-first-embassy-in-south-sudan>

¹¹¹ *Pope Francis to open Holy See’s first embassy in South Sudan. The Tablet*, 2018. <https://www.thetablet.co.uk/news/9216/pope-francis-to-open-holy-see-s-first-embassy-in-south-sudan>

¹¹² Robert WARGAS: Why Iran is really cosyng up to the Vatican. 2016. <http://catholicherald.co.uk/issues/january-29th-2016/why-iran-is-really-cosying-up-to-the-vatican/>

¹¹³ RESPERGER István: A válságkezelés új megközelítése. *Hadtudományi Szemle*. 2016/9. 30–56.

¹¹⁴ Di Livio Missir LUSIGNANO: Diritto canonico e Unione Europea (nella visione di un Latiano d’Oriente). In: Juan Ignacio ARRIETA – Gian Piero MILANO: *Metodo, fonti e soggetti del diritto canonico*. Pontificia Università della Santa Croce – Università di Roma Tor Vergata. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1999. 704–708.

¹¹⁵ Ezen túl vannak kisebb regionális találkozók is, mint pl. Közép-kelet-európai püspöki konferenciák rendszeres találkozói.

¹¹⁶ „A különböző nemzeti püspöki konferenciák ápolják a kapcsolatokat egymás között a nagyobb jó biztosítására és előmozdítására.”

elv fényében fogalmaz: „A nagyobb jó (447. k.) előmozdítása és védelme érdekében erősíteni kell a kapcsolatokat különösen a szomszédos püspöki konferenciák között (459. k. 1. §).

Az 1998-ban kiadott *Apostolos suos* kezdetű *motu proprio*,¹¹⁷ a nagyobb jó előmozdításán túl a konferenciák fontos feladatának tartja a polgári hatóságokkal való kapcsolattartást is (15. p). Püspöki konferenciák szövetsége esetén ez a nemzetközi szervezetekkel, így az EU-val való kapcsolatok kiépítését és ápolását is jelenti. A *motu proprio* a püspöki konferenciák és a világi hatóságok közötti együttműködés okát az emberi élet, a béke, az emberi jogok védelmében, a társadalmi igazságosság előmozdításában látja. A *motu proprio* által megfogalmazott együttműködési okok az EU számára deklaráltnál alapértékeket és közpolitikai célkitűzéseket jelentenek.¹¹⁸ A püspöki szolgálatról szóló – igaz nem törvényerejű, hanem csak utasítás szintű – szentszéki dokumentum, a Püspöki Kongregáció által kiadott *Apostolorum successores* kezdetű utasítás pedig az európai egységesülési folyamat másik fontos időszakában, 2004-ben lényegében megismételte a zsinat és a törvénykönyv paradigmáját a püspöki konferenciák közötti együttműködés tekintetében.¹¹⁹

A Kódex említett 459. kánonjának 1. §-a általánosan fogalmaz. Így az együttműködés alatt akár a formális, „intézményes”, akár az informális tevékenységet lehet érteni. Cél minden esetben a nagyobb lelkipásztori és társadalmi „jó” előmozdítása.¹²⁰ Így bármilyen intézményesülés nélkül is együttműködhetnek, és együtt is működnek a püspöki konferenciák egymással és az állami hatóságokkal a közös és a béke előmozdításában. Ez jelentheti a közös deklarációkat, lelkipásztori terveket, programokat, de akár egy humanitárius katasztrófa enyhítését, illetve egy biztonsági kihívás közös kezelését.¹²¹

A püspöki konferenciák szövetségei nem képezik az Apostoli Szentszék részét, de a Szentszék, mint felügyeleti szerv, mind az alapításuknál („meg kell kérdezni az Apostoli Szentszékét” 459. k. 2. §), szabályzatuk jóváhagyásában, mind a tevékenységük ellenőrzésénél szerepet játszik.¹²²

¹¹⁷ II. JÁNOS PÁL: *Motu Proprio. Apostolos suos*. 1998.V.21. *Acta Apostolicae Sedis*, vol. 90., no. 9. (1998) 641–658.

¹¹⁸ CSUHÁNY Péter: Az Európai Unió csatlakozása az emberi jogok európai egyezményéhez. In: *Ünnepi konferencia az ELTE megalakulásának 375. évfordulója alkalmából – Jogi tanulmányok*. 2. k., Budapest, ELTE, 2010. 371–385.

¹¹⁹ „These structures are a natural consequence of the ever-deepening human and institutional relations between the countries of a particular geographical region. Their purpose is to guarantee a stable relationship between the Episcopal Conferences that are represented, so as to facilitate cooperation between Conferences and to serve the local hierarchies of the nations concerned. PÜSPÖKI KONGREGÁCIÓ: Instr., *Apostolorum successores*. n. 23. http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cbishops/documents/rc_con_cbishops_doc_20040222_apostolorum-successores_en.html

¹²⁰ Ignatio J. ARRIETA (a cura di.): *Codice di Diritto Canonico e Leggi Complementari Commentato*. Roma, Colletti a San Pietro, 2004. 363.

¹²¹ PADÁNYI József: A menekültek és a hontalanok visszatelepítése Bosznia-Hercegovinába. *Hadtudomány*, 2000/10. 116–121.

¹²² Giangiacomo SARZI SARTORI: Kommentár az 1983-as Egyházi Törvénykönyv 459. kánonjához. In: *QUADERNI DI DIRITTO ECCLESIALE* (a cura di.): *Codice di Diritto Canonico*. Milano, Ancora, 2001. 418.

Az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa alapvetően az európai püspöki konferenciák, illetve a püspökök és a pápa közötti kommunikációs fórum. A zsinat által támogatott, a püspökök közötti nagyobb egység előmozdítására jött létre 1971-ben. Az Európában bekövetkezett geopolitikai változásoknak köszönhetően a szervezet alapszabályzatát 1995-ben jelentősen megváltoztatták. Kimondták, hogy a szervezet európai püspöki konferenciákat tömörít magába, a konferenciákat pedig az elnökeik képviselik.¹²³ Jelenleg harminchárom európai püspöki konferencia van jelen. „Tagja” a szervezetnek Luxemburg és Monaco érseke, Ciprus maronita érseke, a moldovai Kisi-nyov püspöke, a munkácsi görögkatolikus püspök és Észtország apostoli kormányzója. Célkitűzése alapvetően lelkipásztori, Európa „újra evangelizációja”, de foglalkozik a biztonsághoz kapcsolódó kérdésekkel, mint a vallásszabadság, az ortodoxiával való kapcsolatok, a gazdasági válságok okozta szegénység. Amellett, hogy az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa elsődlegesen az európai kérdésekre, az egyház pasztorális lehetőségeire és a konferenciák közötti együttműködésre összpontosít, a kontinensen túlívelő kezdeményezései is vannak. Ezek az afrikai, a dél-amerikai és az ázsiai kontinens biztonsági kérdéseire is összpontosítanak. Ennek érdekében az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa kapcsolatot épített ki az említett régiók püspöki konferenciáival és a konferenciák szövetségével.

Az európai intézményekkel való kapcsolat szempontjából jelentősebb az Európai Unió Püspöki Konferenciáinak Bizottsága. Kifejezetten az Európai Unió egyes közpolitikai és biztonsági kérdéseinek a megfigyelésével foglalkozik: így a migráció és menekültkérdés, az etikai, és ökológiai kérdések, a fenntartható fejlődés, az alapjogok, a kultúrák közötti párbeszéd, a társadalmi és gazdasági kérdések, a vallásszabadság és külkapcsolatok.¹²⁴ Feladata, hogy értesítse a püspöki konferenciákat az Európai Közösségekben folyó munkáról. Együttműködik az apostoli nunciussal és más brüsszeli katolikus szervezetekkel. A szervezet szabályzatát 1980-ban hagyta jóvá a Szentszék.

Az Európai Unió Püspöki Konferenciáinak Bizottsága hosszú, nehezen nyomon követhető, különböző egyházi vezetők és katolikus szervezetek előzetes tevékenységének köszönhetően született meg, akik vagy amelyek fontosnak tartották az európai intézmények és a katolikus egyház közötti szervezett együttműködést. Jól kitapintható azonban, hogy az együttműködés elsődleges területei a szoros vagy tágértelemben vett biztonsági kérdéseket érintő közpolitikák köré csoportosultak. Így már 1949. október 5-én harminc katolikus papból és laikusból álló közösség jött össze Luxemburgban, akik megfogalmazták, hogy a katolikus egyháznak karakteresebben kell részt venni az európai újjáépítésben.¹²⁵ Abból a gondolatból indultak ki, hogy olyan intézményes keretre van szükség, amely a politikai szervezetek közelében van, és figyelemmel kíséri, illetve a katolikus tanítás fényében értékeli az európai eseményeket. Ennek érdekében jött létre 1949-ben az Európai Problémák Katolikus Titkársága, amely szoros kapcsolatban állt a Nemzetközi Katolikus Szervezetek Konferenciájával. Ezt kifejezetten a nemzetközi politikai és biztonsági események értékelésére, a nemzetközi szervezetek-

¹²³ CCEO (é. n.): *Chi siamo*. <https://www.ccee.eu/ccee>

¹²⁴ COMECE (é. n.): <http://www.comece.eu/site/en/externalaction/index1.html>

¹²⁵ LEUŞTEAN (2014) i. m. 91.

kel való együttműködésre alapították.¹²⁶ Már az Első Világháború után jártasságra tett szert a nemzetközi szervezetek tevékenységének a figyelemmel kísérésében.

Az Európai Problémák Katolikus Titkársága székhelyének Strasbourgot választotta, és jelentős mértékben a Strasbourgi egyházmegye anyagi támogatására támaszkodott. A titkárság nem a Szentszék hivatalos reprezentációja volt.¹²⁷ Komolyabb anyagi alapok hiányában 1952-ben be is zárták az irodát, és csak 1956-ban nyitották újra, de akkor már új név alatt: Európai Katolikus Tanulmányi és Tájékoztatási Központ. Ez volt az első katolikus szervezet, amely először Strasbourgan, majd Brüsszelben hivatalosan támogatta a katolikus egyház és az integráció közötti párbeszédet és információáramlást. Figyelemmel kísérte az integráció gazdasági, biztonsági és közpolitikai célkitűzéseit, és azt a katolikus doktrína, illetve a pasztorális célok fényében értékelte. Jelentősen támaszkodott a személyes és informális kapcsolatrendszerére.¹²⁸ Ezért is vált a Tájékoztatási Központ a formális kapcsolatok alapjául szolgáló későbbi püspöki konferenciák tanácsa számára elsődleges partnerré. Ezt a pozícióját máig megőrizte, igaz 1991-től új néven: Európa Fejlődését Segítő Katolikus Kezdeményezések Irodája.¹²⁹ A hivatal jezsuita irányítás alatt állt. A jezsuiták mind a mai napig aktív szereplői az EU szervezeteivel való párbeszédnek, különösen is biztonsági, szociális és társadalmi kérdésekben.¹³⁰

A katolikus és európai szervezetek kapcsolatának kialakításában jelentős szerepet vállaltak az egyes belgiumi egyházmegyek, illetve azok főpásztorai is. Ez nemcsak anyagi támogatást jelentett. A klérus és a laikusokat is buzdították, hogy mozgásterüknek megfelelően vegyenek részt az integráció előmozdításában, és segítsék az egyház intézményes közeledését.¹³¹ 1959-ben megszületett a Tájékoztatási Központ folyóirata a „*La Lettre de l'OCIPE*”, amely a katolikus papsághoz, a hívekhez, a többi sajtóorgánumhoz és a politikusokhoz is eljutott.¹³² Az integráció és a katolikus egyház viszonylatában két olyan aspektus is megjelent, amely megelőzte korát, hiszen mindkettő majd a II. Vatikáni Zsinat utáni teológiában és egyházjogban válik hangsúlyossá:

¹²⁶ Történetéhez ld. François BLIN: *Repères pour l'histoire de la Conférence des organisations internationales catholiques: (1927–2008)*. Grand-Saconnex, Editions Eclectica, 2010.; Kevin AHERN: *Structures of Grace: Catholic Organizations Serving the Global Common Good*. New York, Orbis Books, 2015.

¹²⁷ Sőt egyesek kritizálták is, hogy inkább a saját, mintsem a Szentszék érdekeit képviseli. LEUȘTEAN (2014) i. m. 92.

¹²⁸ Lucian L. LEUȘTEAN: What is the European Union? Religion between Neofunctionalism and Intergovernmentalism. *International Journal for the Study of the Christian Church*. 2009/9. 166.

¹²⁹ Európa Fejlődését Segítő Katolikus Kezdeményezések Irodája. In: Diós István (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*. <https://bit.ly/3FUOK4O>

¹³⁰ MUDROV i. m. 90.

¹³¹ Ez igaz volt Josef Ernest van Roey bíboros érsekre (1874–1961), de még inkább az utódjára Leo Joseph Suenensre (1904–1996). Ld. Leon-Joseph SUENENS: *Memories and Hopes*. Dublin, Veritas Publications, 1992.; Mark J. HURLEY: Book review: Leon-Joseph Memories and Hopes. *The Catholic Historical Review*, 1993/79. 130–131.; Emellett a korszak szentszéki követői (nunciái) is támogatták a helyi katolikus vezetés és az integráció szervezetei között kialakult pozitív kezdeményezéseket. Így tett az ötvenes évek meghatározó szentszéki diplomatája Belgiumban, Efremloni nuncius is (1953–1962).

¹³² Emellett más fórumokon is informálták a strasbourgi szervezeteket. LEUȘTEAN (2009) i. m. 96.

ez egyrészt a laikusok szerepvállalása, másrészt a „személyi elv” figyelembevétele a lelképásztori munkában. Ami a laikusokat illeti, jelentős szerepet vállaltak az integráció támogatásában és az integráció intézményei által meghirdetett közpolitikáknak a katolikus egyház társadalmi tanításának szempontjából való értékelésében.¹³³ A személyi elv kapcsán pedig hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a külföldről érkező katolikusok lelképásztori ellátását nem lehet a hagyományos és területi elven szerveződő plébániarendszeren keresztül megoldani. Erre külön lelkészeket kell kinevezni. A Tájékoztatói Központ idővel a helyi klérussal és a különböző katolikus szervezetekkel is jó kapcsolatot alakított ki. Olyan kongresszusokra is sor került, ahol a tág értelemben vett biztonsági kihívásokat tárgyalták, mint a közös piac és a fejlődő országok, a munkavállalók szabad mozgása, a mezőgazdaság, a kulturális és társadalmi kérdések. Vagyis az európai közpolitikák egyes konkrét elemei kerültek megvitatásra. Egyre több nemzetközi európai katolikus szervezet vagy katolikus vezető ajánlotta fel a segítségét a Tájékoztatói Központnak.¹³⁴ Megfogalmazódott, hogy „ne csak” az információs-fűzős központ szerepét töltsse be, hanem gyakoroljon hatást az európai szervezetekre és a formálódó közpolitikákra, illetve biztonsági kérdésekre. A strasbourg-i székhely fenntartása mellett a hivatal 1963-ban megnyitotta a brüsszeli irodáját is, amely szintén széles körben foglalkozott mindazokkal a biztonsági kérdésekkel, amelyek az európai intézmények látókörébe kerültek.

A Tájékoztatói Központ fejlődéséhez lendületet adott XXIII. János pápasága, aki már nemcsak deklarációk szintjén támogatta az európai egységtörekvéseket, hanem megtette az első lépéseket az intézményes és diplomáciai kapcsolatok kiépítésére. Ez persze, jól illeszkedett a „jó pápa” külpolitikai koncepciójához, hiszen elkötelezett híve volt a béke nemzetközi szervezeteken keresztül való építésének. Ez megint olyan szempont, amely a II. Vatikáni Zsinat dokumentumainak és azt követő szentszéki diplomáciának fontos kiindulópontjává vált.

Jean-Julien Weber strassburgi püspök 1963-ban felvetette, hogy a II. Vatikáni Zsinat arra is jó lehetőség, hogy egyrészt a Tájékoztatói Központ közelebb kerüljön az egyház hierarchikus vezetéséhez, másrészt az integráció országainak püspökei egymással is találkozzanak. Így került megrendezésre 1963. november 23-án az a találkozó, amelyen az európai közösség püspökei vettek részt. Itt lehetőség volt arra is, hogy közös pasztorális perspektívába helyezve tárgyaljanak a régió biztonsági, szociális és politikai kérdéseiről.¹³⁵ Általános vélemény volt, hogy a biztonsági, a társadalmi és a

¹³³ Erről átfogóan értekezik a kor meghatározó laikus kutatója: Rosemary GOLDIE: *The Idea of Europe and the Catholic Laity*. In: Herbert SCHAMBECK (Hrsg.): *Pro Fide et Iustitia. Festschrift für Agostino Kardinal Casaroli*. Berlin, Duncker&Humblot, 1984. 137–153.

¹³⁴ Pl. Katolikus Bizottság a Európaközi Migrációért (*Comité Catholique pour les Migrations Intra – Européennes*), Keresztény Szakszervezetek Nemzetközi Szövetségének európai szekciója (*Confédération Internationale des Syndicats Chrétiens*), vagy Angelo Pedroni a Szentszék UNESCO-hoz akkreditált állandó megfigyelője.

¹³⁵ Több neves kutató és politikus tartott előadást. Louis Duquesne de La Vinelle a leuveni katolikus egyetem professzora az európai gazdaság növekedéséről, a közös piacról, a mezőgazdaságban dolgozók arányáról, Wilhelm Dörr az európai bizottság-, Felix Paul Mercereau az Euratom képviselőtében a társadalmi kérdésekről, a közös piacról és ennek kapcsán az egyház feladatáról beszélt. Megállapították,

gazdasági változások motiválni fogják az újabb katolikus szervezetek létrejöttét. Megfogalmazódott, hogy ezeket a kezdeményezéseket az egyházi hierarchiának európai viszonylatban koordinálni kell. Ez ismételten olyan elem volt, amely a II. Vatikáni Zsinat utáni egyházi jogalkotásban és gyakorlatban erősödik majd meg, vagyis: a krisztus-hívók szabad kezdeményezése az egyház céljainak előmozdítására, a hierarchia (lazább) koordináló és felügyelő tevékenysége mellett.¹³⁶ Az első római találkozó meghatározó lendületet adott a későbbi európai püspöki konferenciák intézményesült együttműködésének. A hivatal mindennapjaiban továbbra is kulcsszerep jutott a laikusoknak az európai hivatalok munkatársaival való kapcsolattartásban. Illetve érvényesült az említett személyi elv, minthogy a lelkipásztori életet, különösen a szentmiséket, amelyeket a zsinat tanításának a fényében már lehetett nemzeti nyelven is bemutatni, a különböző etnicitáshoz és nyelvismerethez kellett igazítani. 1962-ben elindult a *Communitas* elnevezésű lelkipásztori levél, amely közvetlenül eljutott az európai szervezetek munkatársaihoz. Ekkor már széleskörű – anyagi – támogatással rendelkeztek, beleértve az olasz külügyminisztérium, az Európai Bizottság, az Euratom támogatását is. A többi integrációban érintett európai ország püspökei azonban ebben az időben még alacsony aktivitást mutattak a közös fellépés irányába.¹³⁷ Ezért is vetette fel az említett Weber püspök az újabb találkozás szükségességét 1964-ben. Az újabb találkozón a püspökök már nem előadásokat hallgattak,¹³⁸ hanem maguk vitatták meg az európai integrációval együtt járó biztonsági kihívásokat és az ebből származó lelkipásztori feladatokat. Két bizottságot hoztak létre. Az egyik az Európán belül jelentkező mobilitással foglalkozott, a másik az európai migrációs folyamat kapcsán jelentkező lelkipásztori kérdéseket vizsgálta. Az első bizottság a katolikus Tájékoztatói Központnak, a második a Nemzetközi Migrációs Katolikus Bizottságnak adott írásos beszámolót.¹³⁹ Az éves találkozók a zsinat után rendszeressé váltak. Megfogalmazódott, hogy a megnövekedett mobilitás miatt a lelkipásztori feladatok sikeres ellátása érdekében az európai püspöki konferenciák között szoros együttműködésre van szükség. Továbbá nem elegendő az európai közpolitikák vonatkozásában a közös deklarációk, hanem ki kell alakítani azt a mechanizmust, amely összefogja a katolikus nemzetközi szervezetek és az európai intézmények közötti kommunikációt. Így született meg az Európai Katolikus Információs Szolgálat (SIPECA, 1976–1980), amely a hetvenes években az európai püspöki konferenciák és az európai intézmények közötti hivatalos információáramlás csatornáját jelentette egészen a püspöki konferenciák bizottsága szabályzatának jóváhagyá-

hogy az oktatási intézményeknek különösen nagy jelentősége lesz ebben az összefüggésben. LEUŞTEAN (2009) i. m. 102.

¹³⁶ Alvaro Del PORTILLO: *Laici e fedeli nella Chiesa. Le basi dei loro statuti giuridici*. Milano, Giuffrè, 1999. 114-124.; Luis NAVARRO: Le iniziative dei fedeli nel servizio della carità. Fondamento e configurazione giuridica. In: Jesús MIÑAMBRES (szerk.): *Diritto canonico e Servizio della carità*. Milano, Giuffrè. 2008. 196. Idézi: Scema Decreti de Apostolatu laicorum. n. 62. 1963. IV. 22, AS III. IV. 700.

¹³⁷ Leszámítva Gerhard Henricus de Vetet Breda püspökét, aki részt vett a római találkozón és 1964-ben az európai kérdésekre vonatkozó lelkipásztori levelet adott ki. LEUŞTEAN (2009) i. m. 105.

¹³⁸ De a terület akadémiai kutatóitól kértek írásos anyagokat. LEUŞTEAN (2009) i. m. 107–108.

¹³⁹ UJHÁZI Lóránd: A menekültek lelkipásztori és humanitárius segítése a katolikus egyházban. *Iustum Aequum Salutare*. 2016/12. 321.

sáig.¹⁴⁰ Az első időkben – mivel a konferenciák bizottsága meglehetősen autonómiával rendelkezett – problémát okozott, hogy a Szentszék hivatalos képviselője mellett párhuzamos kommunikációs csatornaként jelent meg.¹⁴¹ Közjogi szempontból a püspöki konferenciák bizottsága nem a Szentszék hivatalos képviselét látja el. Az európai püspöki konferenciákat képviseli, a szentszéki követ azonban az egész egyetemes egyházat. Utóbbit lehet a Szentszék hivatalos „szócsövének tekinteni.”¹⁴² Ugyanakkor a konferenciák bizottsága esetében sem lehet eltekinteni attól a morális és jogi függéstől, amely a katolikus egyházban a pápa és a Szentszék irányába minden hivatalos egyházi jogi személy részéről fennáll.

A szervezetnek állandó titkársága is van, amelyben katolikus teológusok és papok mellett számos jogász dolgozik. Ez érthető, hiszen az európai szervezetekkel való együttműködés és a tevékenység figyelemmel kísérése jelentős mértékben a jogalkotási folyamathoz és jogelméleti, közpolitikai, biztonsági és/vagy morális kérdések értékeléséhez kapcsolódik.¹⁴³ Az EU biztonsági és politikai kérdéseire vonatkozó meglátásait a szervezet honlapján folyamatosan frissíti. Emellett különböző nyelveken publikációkat ad ki ugyancsak a kapcsolódó témákban.¹⁴⁴

5. Következtetések

A katolikus egyház és az Európai Unió kapcsolatai, ahogy maga a két „szervezet” is, sokszínű. Mindkettő sajátos alanya a nemzetközi közösségnek. Amíg azonban az EU léte lényegében a tagállamok akaratán múlik, addig a Szentszék egyetlen ország akaratából sem eredeztethető. Sőt, amennyiben a nemzetállamokhoz, illetve azok modernkori kategóriáinak a szempontjából vizsgáljuk a két entitást, látható, hogy amíg a Szentszék létezése megelőzi a területi államokat, addig az EU léte csak a tagállami akaratból érthető.

A Szentszék nemzetközi kapcsolatrendszere elsősorban országközpontú volt. Ebből adódóan az EU elődszervezeteivel a diplomáciai kapcsolatok kiépítése nem ment egyszerűen. Így először nem is alakult ki az egységes konstrukció, és a kölcsönösség szintjét is csak fokozatosan érték el, igaz ez elsősorban az EU, illetve elődszervezeteinek a nemzetközi közösségben elfoglalt kiforratlan helyzete miatt volt így. Ma mindkét szervezet nagyköveti (Szentszék részéről nuncius) szinten képviseli magát a másik félnél.

A huszadi század pápai mindannyian értékelték az egységtörekvéseket. Egyrészt a béke megszilárdításának intézményét látták benne, másrészt észrevették azokat az értékeket és kapcsolódási pontokat, amelyekkel az európai szervezetek rendelkeztek.

¹⁴⁰ KRATOCHVÍL – DOLEŽAL i. m. 87.

¹⁴¹ Jean SCHLICK: Civil association and association of Church problems of dual membership, *Legal Praxis and Religion*, 2. vol., 1985. 248–265.

¹⁴² MUDROV i. m. 69.

¹⁴³ Állítólag kifejezetten a COMECE sikerének tudható be, a Lisszaboni Szerződés 17. cikkelye és az Amszterdami Szerződés említett 11. jegyzéke.

¹⁴⁴ Pl. magyarul is megjelent: EURÓPAI UNIÓ PÜSPÖKI KONFERENCIÁINAK BIZOTTSÁGA: *Az Európai Unió jövője és a katolikusok felelőssége*. Budapest, Új ember, 2006.

A pozitív pápai hozzáállásban jelentős szerepet játszott, hogy az alapító atyák is katolikus alapokkal rendelkeztek. Később különösen II. János Pál, majd XVI. Benedek külpolitikai retorikájában már legalább annyi kritika, mint elismerés található az EU közpolitikáival szemben. Látható, hogy a kapcsolatrendszer mindig az integráció által meghirdetett közpolitikák homlokterében erősödött vagy gyengült. Azonban a béke és az ahhoz kapcsolódó szakpolitikák (emberi jogok, szegénység felszámolása, menekültek védelme, regionális biztonság előmozdítása) mindig szoros kapcsolódási pont maradt a két „szervezet” között, akkor is, amikor egyébként más közpolitikák vonatkozásában komoly ellentétek alakultak ki.

Jelenleg úgy tűnik, hogy a diplomáciai kapcsolatok teljessé válásával, a válságkezelésben való közös szerepvállalás és a Szentszék külkapcsolati rendszere is felértékelődött az EU számára. Ebben a jelenlegi pápa is partner, aki a különbözőségek ismerete ellenére a közös értékekre és a közös célokra, mint az emberi jogok és a béke egyetemes előmozdítására helyezi a hangsúlyt.

A szentszéki képviselőtől túl a katolikus szervezetek jelenléte is erős az EU-nál. Az európai katolikus közösségek már az integráció kezdetétől igyekeztek interakcióba kerülni az európai szervezetekkel, és az egyes integrációs – különösen a biztonsági és béketerülvényekhez kapcsolódó – közpolitikákat értékelni. Napjainkban is több katolikus szervezet áll kapcsolatban az EU különböző intézményeivel. Nem a Szentszék hivatalos képviselőjét látják el. Hasonlóképpen nem a Szentszék képviselői az európai püspöki konferenciák tömörülései sem, amelyek a nyolcvanas évektől egyre meghatározóbb kapcsolatot építettek ki az integráció szervezeteivel. Az egyház teológiai tanítása, illetve a kötelező kánoni rendelkezések, vagy az éppen aktuális pápai és a szentszéki instrukciók azonban számukra is orientációs pontot jelentenek. Nagyban hozzájárulnak az EU köz-, kül- és biztonságpolitikák folyamatos katolikus értékeléséhez.

A Szentszék és az integráció kapcsolatának egy sajátos vetülete a II. Vatikáni Zsinat egyes koncepciójának eminens megjelenése: így a személyi elv a lelkipásztori munkában, vagy a laikusok szerepvállalása, a nemzetközi szervezetekkel való együttműködés, a jogállam és a szociális gondoskodás értékeinek elismerése, a helyi püspöki konferenciák összefogása a nagyobb lelkipásztori eredményesség, a biztonság és az „egyetemes” közös előmozdítása érdekében. Sőt, ezek közül a zsinati elvek közül számos már a zsinat előtt is megjelent az integráció és a katolikus egyház viszonyában. Így nem túlzás azt állítani, hogy az integráció intézményei és a katolikus egyház közötti kapcsolat számos szempontból a zsinati elvek nemzetközi viszonyok közötti főpróbájának is tekinthető.

